

Rapport

Tuinbouwcijfers 2022

De economische prestaties van de keten
Tuinbouw en Uitgangsmaterialen

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

CBS en Wageningen Economic Research

Juni 2023

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1. Introductie	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Doel rapportage	6
1.3 Leeswijzer	6
2. Afbakening keten Tuinbouw en Uitgangsmaterialen	8
3. Aanpak en methode	10
3.1 Werkgelegenheid polisadministratie	10
3.2 Cijfers Nationale rekeningen	10
3.3 Input-outputanalyse	11
3.4 R&D-uitgaven	12
3.5 In- en uitvoer	13
3.6 Verschillen met vorig rapport	13
4. Werkgelegenheid	15
4.1 Werknemers	15
4.2 Banen	16
4.3 Arbeidsrelatie	17
4.4 Werkzame personen	18
4.5 Arbeidsjaren (werkzame personen naar vte)	19
4.6 Werkgelegenheid (arbeidsjaren) T&U-complex	20
4.7 Aandeel tuinbouwsectoren	21
5. Productiewaarde	27
5.1 Productiewaarde T&U-keten	27
5.2 Aandeel tuinbouwsectoren	28
6. Toegevoegde waarde	30
6.1 Toegevoegde waarde T&U-keten	30
6.2 Toegevoegde waarde T&U-complex	31
7. R&D-uitgaven	33
8. Invoer	36
8.1 Invoer volgens bedrijfstakkenbenadering	36
8.2 Invoer volgens goederenbenadering	38
9. Uitvoer	39
9.1 Uitvoer volgens bedrijfstakkenbenadering	39

9.2	Uitvoer volgens goederenbenadering	41
10.	Structuurgegevens primaire tuinbouwbedrijven	43
10.1	Groenteteeltbedrijven onder glas	43
10.2	Groenteteeltbedrijven opengrond	43
10.3	Fruitteeltbedrijven	44
10.4	Bloembollenbedrijven	44
10.5	Boomkwekerijbedrijven	45
10.6	Snijbloemenbedrijven	46
10.7	Pot- en perkplantbedrijven	46
11.	Financiële gegevens primaire tuinbouwbedrijven	47
11.1	Groenteteeltbedrijven onder glas	47
11.2	Groenteteeltbedrijven open grond	48
11.3	Fruitteeltbedrijven	48
11.4	Bloembollenbedrijven	49
11.5	Boomkwekerijbedrijven	50
11.6	Snijbloemenbedrijven	50
11.7	Pot- en perkplantbedrijven	51
	Bijlage 1. Afbakening keten T&U	53
	Bijlage 2. GN-codes in- en uitvoer	54
	Bijlage 3. Berekening R&D-uitgaven	55
	Literatuur en bronnen	57
	Begrippen	58
	Medewerkers	62

Samenvatting

De keten Tuinbouw en uitgangsmaterialen (T&U) omvat de gehele tuinbouwketen vanaf het bouwen van de kassen, het behandelen en telen van de zaden, de productie/teelt tot aan verhandelen van groenten, fruit en sierteeltproducten.

De directe bijdrage van de tuinbouwketen aan de Nederlandse economie in termen van het bbp is in 2021 1,6 procent. Kijkend naar het gehele tuinbouwcomplex, waarbij naast bedrijven uit de tuinbouwketen ook toeleveranciers (zoals staal- en glasleveranciers, banken, etc.) en distributeurs (zoals vervoerders, detaillisten, etc.) voor de keten T&U zitten, dan is de bijdrage aan het bbp in 2021 2,8 procent. Bedrijven in het tuinbouwcomplex dragen direct en indirect voor 23,6 miljard euro bij aan de Nederlandse economie.

Opvallend is de sterke toename van de toegevoegde waarde van de tuinbouwketen in de coronajaren 2020 en 2021. De toegevoegde waarde van de keten T&U was in 2021 ruim 23 procent hoger dan in 2019, terwijl in dezelfde periode de totale waarde van alle in Nederland geproduceerde goederen en diensten (productiewaarde) minus de waarde van de goederen en diensten die tijdens deze productie zijn opgebruikt (intermediair verbruik) met 'slechts' 5 procent toenam. Hierdoor nam de bijdrage van tuinbouwketen in het bbp in 2 jaar tijd toe van bijna 1,4 procent in 2019 naar ruim 1,6 procent in 2021.

De tuinbouwketen heeft een totaal uitvoerwaarde van 27,6 miljard euro in 2021. Dit komt neer op 4,7 procent van de totale Nederlandse uitvoer, tegenover een aandeel van 2,4 procent (12,7 miljard euro) in de totale invoerwaarde van Nederland. Fruit is verantwoordelijk voor een kwart van de exportwaarde. Echter kijkend naar de uitvoer van producten van Nederlandse makelij, dus zonder wederuitvoer, zijn snijbloemen en glasgroenten de exportproducten met de hoogste exportwaarde.

De keten T&U is kennisintensief, een belangrijke reden waarom de tuinbouwketen ook als topsector is aangeduid. Bedrijven in de tuinbouwketen gaven in 2020 bijna 1 miljard euro uit aan research & development (R&D). Dit 5,0 procent van de gehele Nederlandse R&D-uitgaven. In 2017 was dit aandeel nog 4,8 procent.

De tuinbouwketen was in 2021 goed voor ruim 147 duizend banen, verdeeld over 142 duizend werknemers. Het aandeel van de keten T&U in het totale aantal banen in Nederland in 2021 is 1,7 procent. Bijna twee derde van de banen in de tuinbouwketen bestaat uit vaste contracten. Dit is vergelijkbaar met het aandeel vaste contracten in het totale aantal banen in Nederland. De totale werkgelegenheid die samenhangt met activiteiten van het gehele T&U-complex bedraagt 246 duizend arbeidsjaareenheden, wat overeenkomt met 3,1 procent van de nationale werkgelegenheid in Nederland.

De gemiddelde bedrijfsgrootte in de tuinbouw is gestegen. Bij opengrondsgroente en fruit is sinds respectievelijk 2010 en 2016 wel sprake van een afvlakking van deze groei dan wel lichte daling van de gemiddelde bedrijfsgrootte waarneembaar. In termen van areaal is er voor de meeste tuinbouwgewassen een groei zichtbaar. Uitzondering hierop zijn de snijbloemen onder glas, waar het areaal sterk daalde tot aan 2018 maar de laatste jaren weer beperkt toeneemt, en de boomkwekerijproducten waar het areaal al jaren stabiel is.

Het aantal bedrijven daalde in alle sectoren in de onderzochte periode (2003-2022). De laatste jaren was echter meer sprake van een stabilisatie.

De rentabiliteit van bedrijven in de periode 2018-2021 was voor de meeste bedrijfstypen voldoende om niet alleen de betaalde kosten en afschrijvingen vergoed te krijgen, maar ook een meer dan marktconforme beloning (op basis van berekende kosten) te ontvangen voor de eigen arbeidsinzet en eigen vermogen. Behalve voor het jaar 2020 zijn fruitbedrijven, met een rentabiliteit van onder de 100, daarop een uitzondering.

Het inkomen uit bedrijf per onbetaalde arbeidsjaareenheid (oaje) lag voor bedrijven onder glas tussen 2018-2021 op minimaal 134 duizend euro. Bedrijven in de opengrond halen doorgaans een dergelijk inkomen niet. Bloembollenbedrijven doen het de laatste jaren hier het beste. Gevolgd door bomentelers, opengrondsgroente en ten slotte fruitbedrijven. Dit typebedrijf heeft een inkomen per oaje van rond de 45 duizend euro gemiddeld per jaar. De solvabiliteit, het eigen vermogen uitgedrukt in een percentage van het totaal vermogen, van bedrijven ligt voor bedrijfstypen onder glas op ongeveer 60 procent en voor bedrijfstypen in de buitenlucht op 70 procent. Ramingen laten zien dat in 2022 veel inkomens dalen. Het verschil tussen individuele bedrijven binnen sectoren blijft groot.

1. Introductie

1.1 Aanleiding

De keten Tuinbouw en Uitgangsmaterialen is één van de tien topsectoren die Nederland heeft aangewezen: sectoren die kennisintensief zijn, en een bijdrage leveren aan het oplossen van belangrijke maatschappelijke vraagstukken wereldwijd. Binnen de topsectoren staat het missiegedreven topsectoren- en innovatiebeleid centraal dat streeft naar het vergroten van economische kansen, maar wel door maatschappelijke uitdagingen op te lossen en te investeren in de sleuteltechnologieën (Topsectoren, z.d.). Om de impact van bijdrage van de tuinbouwketen aan de economie te kunnen volgen, publiceerden het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en Wageningen Economic Research (WEcR) – op verzoek van de topsector Tuinbouw en Uitgangsmaterialen, Greenports Nederland en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) – in 2020 het rapport Tuinbouwcijfers 2019 (CBS en WEcR, 2020). Dit rapport bouwde voort op de Monitor Topsectoren die in 2018 voor het laatst verscheen (CBS, 2018).

Het onderhavige rapport Tuinbouwcijfers 2022 is samengesteld op verzoek van de topsector Tuinbouw en Uitgangsmaterialen en Greenports Nederland. Het geeft, als vervolg op het 2019-rapport, een actueel beeld van de keten T&U en het gehele tuinbouwcomplex aan de hand van verschillende indicatoren.

1.2 Doel rapportage

Het doel van de rapportage is om een zo compleet mogelijk beeld te schetsen van de economische prestaties van bedrijven in de keten T&U tot en met verslagjaar 2022 of het meest recent beschikbare jaar. De effecten van de coronapandemie (2020 en 2021) zijn daarmee wel grotendeels meegenomen, echter de effecten van de Oekraïne oorlog (beginnend in februari 2022) zijn nog niet in alle data zichtbaar.

Enkele kernindicatoren geven een beeld van de bijdrage van de keten T&U aan de economische groei en de werkgelegenheid. Cijfers van het CBS beschrijven de *directe* economische bijdrage van de sector aan de economie over 2021. De *indirecte* economische bijdrage van de sector is door WEcR gekwantificeerd op basis van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid die wordt gegenereerd doordat bedrijven in de tuinbouwketen diensten afnemen van buiten de keten, zoals staalleveranciers, bank- of accountantsdiensten, vervoerders en seizoensarbeid van uitzendbureaus. Dit geheel wordt het tuinbouwcomplex genoemd.

De kern van het onderzoek zit op SBI-niveau (bedrijfstakniveau). In sommige hoofdstukken wordt dieper op de primaire tuinbouwbedrijven ingegaan. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen groenteteelt onder glas, groenteteelt in opengrond, bloembollenteelt, boomkwekerijteelt, fruitteelt, snijbloementeelt en teelt van pot- en perkplanten.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de statistische afbakening van de keten T&U uitgelegd en worden verschillen tussen CBS- en WEcR-afbakening toegelicht.

Hoofdstuk 3 beschrijft de aanpak en de methodologie van dit onderzoek welke ten grondslag liggen aan de resultaten die in de daaropvolgende hoofdstukken en in de maatwerktabellenset (CBS en WEcR, 2023) worden gepresenteerd.

Hoofdstuk 4 beschrijft de directe en indirecte werkgelegenheid die wordt toegeschreven aan bedrijven in de keten. Er is daarbij onderscheid gemaakt tussen aantal banen, aantal werkzame personen, aantal werknemers en tussen deeltijd- en voltijdbanen. Tot slot wordt er in dit hoofdstuk een uitsplitsing gemaakt naar verschillende tuinbouwsectoren en bedrijfsactiviteiten.

De hoofdstukken 5 en 6 beschrijven respectievelijk de productiewaarde en de toegevoegde waarde die wordt gegenereerd door bedrijven in de keten T&U. In het geval van productiewaarde wordt, net als bij werkgelegenheid, een uitsplitsing gemaakt naar tuinbouwsectoren en bedrijfsactiviteiten. Ook zijn cijfers over de toegevoegde waarde van het tuinbouwcomplex te vinden in hoofdstuk 6.

Hoofdstuk 7 gaat in op de R&D-uitgaven door bedrijven in de keten T&U.

Hoofdstuk 8 beschrijft de goederenimport door bedrijven in de keten T&U. Zowel cijfers ten aanzien van de import door bedrijven in de tuinbouwketen (*bedrijfstakbenadering*) en cijfers over de import van de goederen gerelateerd aan de tuinbouwketen (*goederenbenadering*) worden getoond. Hetzelfde geldt voor de goederenexport in hoofdstuk 9, waarbij de totale export ook is uitgesplitst naar wederuitvoer en uitvoer van Nederlandse makelij.

Hoofdstuk 10 beschrijft de ontwikkeling van grondarealen op primaire tuinbouwbedrijven in de verschillende tuinbouwsectoren. Ook de ontwikkeling van het aantal bedrijven en het grondareaal per bedrijf komen aan bod.

Tot slot gaat hoofdstuk 11 in op de financiële situatie van de primaire tuinbouwbedrijven in de keten. Daarbij zijn inkomen uit bedrijf, rentabiliteit en solvabiliteit de belangrijkste kengetallen.

2. Afbakening keten Tuinbouw en Uitgangsmaterialen

In dit rapport staat de keten Tuinbouw en Uitgangsmaterialen (T&U) centraal. Deze omvat de gehele tuinbouwketen vanaf het bouwen van de kassen, het behandelen en telen van de zaden, de productie/teelt tot aan verhandelen van groenten, fruit en sierteeltproducten. De bedrijven uit de keten kunnen worden onderverdeeld in twee subsectoren, te weten de;

- 1) Primaire productie, zoals de teelt van zaden, groenten en sierplanten, en de
- 2) Overige productie en diensten, zoals kassenbouw, verwerking van groenten en fruit, dienstverlening binnen de tuinbouw, behandelen van zaden en gewassen na de oogst, de groothandel¹ en veilingen van tuinbouwproducten en tot slot speuren en ontwikkelingswerk ten behoeve van de tuinbouw. In het vervolg van dit rapport wordt naar deze subsector gerefereerd onder de term de 'overige sectoren', afhankelijk van het onderwerp inclusief of exclusief groothandel

De informatie van het CBS over keten T&U heeft als uitgangspunt een sectorale benadering volgens de Standaard Bedrijfsindeling (SBI) (CBS, z.d.). Dat wil zeggen dat de gegevens betrekking hebben op alle productieprocessen van de branches binnen de tuinbouwketen. Dat is inclusief de geproduceerde nevenactiviteiten door de tuinbouw, zoals akkerbouwproductie door tuinbouwbedrijven.

Het gebruik van de SBI voor de afbakening heeft de volgende voordelen:

- De SBI wordt binnen en buiten het CBS veel gebruikt, waardoor er veel mogelijkheden zijn voor het samenstellen van indicatoren met behulp van één afbakening;
- De SBI is gebaseerd op een internationale indeling, de NACE Rev.2. De SBI bestaat uit vijf verschillende niveaus, waarbij de eerste vier niveaus van de SBI gelijk zijn binnen de Europese Unie (EU). Hierdoor is het in principe mogelijk om internationaal vergelijkbare cijfers samen te stellen;
- De indeling is stabiel en wordt slechts één keer in elke 15 tot 20 jaar aangepast aan wijzigingen in de economische structuur.

Daarentegen heeft het gebruik van de SBI een belangrijk aandachtspunt, namelijk dat het een typering van de hoofdactiviteit is. Bedrijven worden in het Algemene Bedrijvenregister van het CBS naar SBI ingedeeld op basis van economische hoofdactiviteit. Dit houdt in dat een bedrijf dat in meerdere sectoren actief is, aan één sector wordt toegedeeld. Dit betekent dat bedrijven, waarvan de hoofdactiviteit weliswaar tot een topsector behoort, ook in andere sectoren actief kunnen zijn. Deze nevenactiviteiten worden – indien ze niet ook onder de betreffende sector vallen – 'ten onrechte' meegerekend in de cijfers over de topsectoren. Daarnaast kunnen bedrijven ontbreken die gedeeltelijk actief zijn in een topsector, maar op basis van hoofdactiviteit aan een sector zijn toegedeeld die niet wordt meegenomen in de afbakening. Dit aandachtspunt is voor dit onderzoek in belangrijke mate ondervangen door het gebruik van maatwerk, zoals hieronder beschreven.

¹ Hoewel de groothandel formeel onder de overige sectoren valt, wordt de groothandel in dit rapport – vanwege zijn omvang – soms als aparte subsector beschouwd.

Los van het onderscheid tussen hoofd- en nevenactiviteiten, is er nog een tweede reden waarom de keten T&U niet volledig op basis van de SBI kan worden afgebakend. Hoewel de SBI een vrij gedetailleerde classificatie is, zijn sommige SBI-codes zijn namelijk te breed om onderscheid te maken tussen bedrijven die wel en niet binnen een keten vallen. Wanneer in een dergelijk geval de gehele SBI-code wordt meegenomen in de afbakening, zou er te veel statistische 'ruis' ontstaan door bedrijven die, volgens de inzichten van diverse tuinbouwexperts onder aanvoering van de organisatie Topsector T&U en Greenports Nederland, niet tot de tuinbouwketen behoren. Daarom hebben het CBS en WEcR na zorgvuldige afstemming en analoog aan de methode in 2020 in dit onderzoek de ledenlijsten van de volgende brancheverenigingen ingezet voor een completer beeld van de tuinbouwketen:

1. Plantum; branchevereniging voor bedrijven uit de sector veredeling, vermeerdering, opkweek en handel van zaden en jonge planten.²
2. AVAG; branchevereniging met leveranciers op het gebied tuinbouwtechnologie, die specifiek 'integrated growing systems' leveren, inclusief componenten en bijbehorende services.³
3. Fedecom; brancheorganisatie die de belangen behartigt van fabrikanten, importeurs en dealers in de agrotechniek, veehouderijtechniek, groentechniek, tuinbouwtechniek en industrie & intern transport.⁴
4. De VPN; branche- en belangenorganisatie voor potgrond- en substraatfabrikanten In Nederland.⁵
5. OVTO; Organisatie van Tuinbouwadviseurs en Onderzoekers.
6. VTTB; branche- en belangenorganisatie voor de toeleveringsbedrijven binnen de Nederlandse land- en tuinbouw.⁶

De 'maatwerkbedrijven' op deze lijsten zijn door het CBS gekoppeld aan het Algemeen Bedrijvenregister. Samen met de bedrijven die onderdeel uitmaken van de verschillende branches (SBI-codes) is op deze manier een populatie van bedrijven samengesteld als basis voor het onderzoek.

In bijlage 1 is de volledige afbakening van de keten Tuinbouw en Uitgangsmaterialen terug te vinden.

² <https://plantum.nl/de-vereniging>

³ <https://www.avag.nl/nl/over-avag>

⁴ <https://fedecom.nl>

⁵ <https://www.devpn.nl>

⁶ <https://www.vttb.nl>

3. Aanpak en methode

Dit hoofdstuk beschrijft de verschillende methodes die zijn gebruikt voor dit onderzoek. Onder meer de inzet van de in hoofdstuk 2 genoemde SBI-benadering, de input-outputanalyse door WEcR en de in- en uitvoercijfers door de tuinbouwketen vanuit een goederenbenadering komen aan bod.

Ook cijfers uit reeds bestaand onderzoek komen in dit rapport uitvoerig aan bod, zoals:

- Werkgelegenheid tuinbouwsectoren (uit de CBS Landbouwtelling; zie paragraaf 4.6);
- Productiewaarde tuinbouwsectoren (uit de CBS Nationale rekeningen en bewerking WEcR; zie paragraaf 5.2);
- Structuurinformatie primaire tuinbouwbedrijven (uit de CBS Landbouwtelling; zie hoofdstuk 10);
- Financiële informatie primaire tuinbouwbedrijven (uit het Bedrijveninformatienet WEcR; zie hoofdstuk 11).

De achterliggende methodologie gebruikt bij het bepalen van de cijfers uit deze reeds bestaande onderzoeken, komt niet aan bod in dit hoofdstuk.

3.1 Werkgelegenheid polisadministratie

De polisadministratie is een register waarin de gegevens van werknemers en hun inkomstenverhoudingen zijn opgenomen die maandelijks met de loonaangifte van de werkgevers aan de Belastingdienst, het UWV en het CBS zijn verstrekt. De polisadministratie bevat onder andere informatie over banen van personen en vaste en flexibele contracten. De polisadministratie wordt aan het ABR gekoppeld om de SBI-code van de banen te bepalen om zo de banen naar sector te kunnen verdelen.

In de maatwerktabellenset (CBS en WEcR, 2023) worden cijfers gegeven over het aantal banen bij bedrijven in de keten T&U, over het aantal werknemers en het type arbeidsrelatie van de betreffende banen (vaste of flexibele contracten).

Bij banen gaat het over het aantal banen van werknemers op 1 december van het verslagjaar, ongeacht het aantal uren dat de werknemer in kwestie contractueel besteed aan de baan. Omdat werknemers minimaal één baan hebben, is het totale aantal banen in de tuinbouwketen groter dan het totale aantal werknemers.

Bij werknemers gaat het over het aantal personen met een baan als werknemer op 1 december van het verslagjaar. Als een werknemer meerdere banen had, dan is – ten behoeve van de uitsplitsing naar de verschillende subsectoren of naar arbeidsrelatie – uitgegaan van de hoofdbaan van de werknemer. Dit is de baan met het hoogste loon (brutoloon sociale verzekeringen) op jaarbasis. Een persoon kan dus maar met één baan voorkomen in de werknemerstabel en dus bijvoorbeeld niet een keer meetellen voor de primaire sector en een keer voor de overige sectoren.

3.2 Cijfers Nationale rekeningen

In tabel 10 van de maatwerktabellenset (CBS en WEcR, 2023) staan cijfers over de productiewaarde, toegevoegde waarde en werkgelegenheid (uitgedrukt in werkzame

personen; in aantal en in voltijdequivalenten of arbeidsjaren). Deze cijfers zijn macro-economische indicatoren die onderdeel uitmaken van de Nationale rekeningen (NR). De NR zijn een systeem dat de kwantitatieve beschrijving van het economische proces binnen een land en de economische relaties met het buitenland geeft. Onderdelen van het economisch proces in de NR zijn productie, inkomensvorming, inkomensverdeling, bestedingen en financiering.

Deze indicatoren worden in eerste instantie berekend door per bedrijf in de populatie de waarde vast te stellen vanuit de Productiestatistieken (PS), één van de bronnen die ten grondslag ligt aan de NR. De PS geven onder meer inzicht in de werkgelegenheid en de verschillende opbrengsten en kosten per bedrijfstak. Gegevens over bedrijven die onderdeel zijn van de populatie, maar niet voorkomen in de PS-steekproef zijn geïmputeerd (bijgeschat) op basis van grootteklasse (indeling van bedrijven naar het aantal werkzame personen) en SBI. Van bedrijven met minder dan 10 werkzame personen (kleinbedrijf) wordt de informatie verkregen uit registraties van de Belastingdienst of door middel van enquêtering op steekproefbasis. Dit is afhankelijk van de bruikbaarheid van de fiscale informatie voor statistische doeleinden. Deze varieert per branche/bedrijfstak. Bedrijven met 10 tot 50 werkzame personen worden steekproefsgewijs benaderd met een vragenlijst. Bedrijven met 50 of meer werkzame personen ontvangen allemaal een enquêteformulier.

Enkele bedrijfstakken komen niet voor in de PS, zoals bijvoorbeeld de primaire sector binnen de keten T&U. De cijfers voor de productiewaarde, toegevoegde waarde, werkzame personen en het aantal arbeidsjaren (ook wel voltijdequivalenten of vte genoemd) voor deze sector zijn dan ook volledig gebaseerd op de NR.

De uitkomsten volgens de PS zijn vervolgens opgehoogd op basis van de NR en de per branche waargenomen bedrijfseenheden in de PS. Voor het integratiestelsel van de NR vormen de PS een belangrijke bron, maar zijn niet de enige bron. De indicatoren in de PS wijken conceptueel ook iets af van het NR-concept. De PS-uitkomsten worden dus aangesloten op de NR. Dat gebeurt door de PS-uitkomsten op het niveau van de zogeheten regkols op te hogen naar de NR-randen. Het regkol-niveau is het bedrijfstakniveau waarop de NR consistent worden gemaakt en ligt ongeveer tussen het SBI 3-digit niveau en het publicatieniveau van de NR in. Het resultaat wordt daarna geaggregeerd naar de overige sectoren binnen de keten T&U.

3.3 Input-outputanalyse

De cijfers van WEcR verschillen van de CBS-cijfers door een andere conceptuele benadering van de toeleveranciers en de distributie. De cijfers over toegevoegde waarde en werkgelegenheid van WEcR voor de keten Tuinbouw en Uitgangsmaterialen zijn berekend op basis de agrarische input-outputtabel (IO-tabel) die jaarlijks door WEcR wordt samengesteld ten behoeve van LNV. WEcR neemt het tuinbouwcomplex als uitgangspunt voor zijn cijfers. Voor het complex Tuinbouw en Uitgangsmaterialen zijn niet alleen de bedrijven uit de keten T&U – dus de primaire tuinbouwbedrijven, de bedrijven die tuinbouwproducten verwerken en de maatwerkbedrijven – worden meegenomen, maar ook de bedrijven die hier indirect mee samenhangen omdat ze aan de eerdergenoemde bedrijven leveren of betrokken zijn bij de distributie van bewerkte en onbewerkte tuinbouwproducten.

De agrarische IO-tabel van WEcR is gebaseerd op de officiële IO-tabel van het CBS. Om van deze tabel een agrarische IO-tabel te maken wordt meer detaillering aangebracht in de land- en tuinbouwsector en de voedings- en genotmiddelenindustrie. In de traditionele berekeningen en rapportages van WEcR wordt onderscheid gemaakt naar dertien deelcomplexen. Ieder deelcomplex bestaat uit de primaire agrarische sector, de daarbij behorende verwerkende industrieën, de toeleverende bedrijven en de distributie.

Voor deze studie kon geen gebruik worden gemaakt van de traditionele agrarische IO-tabel omdat de keten T&U meer omvat dan de primaire tuinbouwsectoren en de groente- en fruitverwerkende industrie. Het CBS heeft op basis van gedetailleerde informatie op SBI-niveau een groot aantal 'niet-traditionele' tuinbouwactiviteiten (bijv. kassenbouwers, groothandel, research, etc.) aan de keten T&U toegevoegd (zie hoofdstuk 2; afbakening keten T&U). In de IO-tabel die WEcR vervolgens van het CBS heeft ontvangen zijn al deze 'niet-traditionele' tuinbouwsectoren samengevoegd in één nieuwe sector. Deze nieuwe sector is in de input-outputanalyse toegevoegd aan het T&U-complex. Om dubbeltelling tussen topsectoren te voorkomen is er ook een afbakening opgesteld voor de andere topsectoren en zijn deze in de input-outputanalyse meegenomen.

3.4 R&D-uitgaven

De jaarlijkse R&D-enquête heeft als doel informatie te verschaffen over de uitgaven aan en inkomsten uit research en development (R&D) van bedrijven, instellingen en het hoger onderwijs. Ook cijfers over de omvang van het R&D-personeel en het aantal bedrijven dat bij R&D betrokken is, vallen hieronder. De doelpopulatie bestaat uit in Nederland gevestigde bedrijven en instellingen. De industrie- en dienstensector is, gezien de relatief hoge R&D-uitgaven, de belangrijkste doelpopulatie.

De steekproef wordt getrokken uit het ABR en omvat ongeveer 4 duizend bedrijven met 10 of meer werkzame personen. Grote ondernemingen zijn allemaal in de steekproef opgenomen. De R&D-activiteiten van bedrijven met minder dan 10 werkzame personen zijn bijgeschat op basis van het register van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO). Uitkomsten uit de R&D-enquête en de bijschatting worden samengevoegd om uitspraak te doen over de R&D-activiteiten van alle bedrijfsgrootten samen.

Binnen het onderzoek naar R&D-uitgaven door bedrijven in de keten T&U, zijn de indicatoren over R&D voor de keten T&U in principe met behulp van dezelfde methode berekend als in de rapportage tuinbouwcijfers 2019 (CBS en WEcR, 2020). Verschillen met de waarden voor 2017 uit dit vorige rapport komen onder meer doordat de 2017 destijds nog voorlopig waren en nu definitief, maar ook omdat de populatie van bedrijven in de keten T&U licht is herzien (zie paragraaf 3.6). Het uitgangspunt van de methode is de respons op de enquête (de bronstatistiek): de responswaarde en daaruit volgende ophoogfactoren (gewichten). Door de responswaarde te wegen met de ophoogfactor, kunnen de (op StatLine) gepubliceerde landelijke R&D-cijfers bepaald worden. De methode voor de berekening van de R&D-indicatoren binnen de keten T&U past waar nodig de ophoogfactoren aan. Missende responswaarden worden door middel van imputatie aangevuld. Bij deze imputatie speelt de populatie bedrijven een belangrijke rol die potentieel actief zijn op het terrein van R&D of innovatie.

De methode bestaat uit vijf stappen:

1. Afbakening keten Tuinbouw en Uitgangsmaterialen koppelen
2. Imputatie
3. Herweging
4. Bijschatting
5. Uitkomsten

De stappen zijn uitvoerig beschreven in bijlage 3.

3.5 In- en uitvoer

De in hoofdstuk 8.1 en 9.1 gepresenteerde in- en uitvoercijfers op basis van SBI-afbakening zijn gebaseerd op onderzoek dat gebruikmaakt van gekoppelde cijfers van enerzijds de cijfers over de internationale handel in goederen (IHG) van het CBS en anderzijds gegevens uit het Algemeen Bedrijvenregister (ABR) van het CBS. Door deze koppeling is het mogelijk om vast te stellen wat de bedrijfskenmerken van in Nederland gevestigde importeurs en exporteurs van goederen zijn.

De populatie van de IHG bestaat uit alle bedrijven met een Nederlands btw-nummer die goederenhandel met het buitenland voeren. Deze bedrijven zijn voor een groot deel te koppelen aan het ABR. Het ABR omvat alle bedrijven met een vestiging in Nederland die een bijdrage leveren aan de binnenlandse productie. Deze koppeling maakt het mogelijk om per bedrijf aan te geven of het bedrijf in- en/of uitvoer had en uit hoeveel euro de handelsstroom bestond. Daardoor is een groter deel van de handel aan bedrijven toe te kennen. De berichtgevers van de IHG zijn de Belastingdienst, douane en bedrijven (directe waarneming), zoals blijkt uit CBS (2023). Voor circa 20 procent van de totale Nederlandse goederenhandel kan geen Nederlands bedrijf worden gevonden. In veel gevallen betreft het hier handel van buitenlandse bedrijven zonder Nederlandse vestiging. Binnen de keten T&U speelt dit slechts een geringe rol.

Enkel de bedrijven die behoren tot de populatie van de keten T&U (zie hoofdstuk 2) worden in het onderzoek meegeteld. De koppeling vindt plaats op basis van bedrijfseenheid. Geheimhouding is toegepast op de tabellen in de maatwerktabellen (CBS en WEcR, 2023) zodanig dat individuele bedrijven niet te herleiden zijn. Daarbij is een 'dominantieregel' toegepast (bedrijven mogen niet meer dan 70 procent van de handelswaarde in een cel hebben) en daarnaast ook een 'aantalregel' (minimaal 10 importeurs of exporteurs per cel).

In paragraaf 8.2 en 9.2 wordt de tuinbouwimport- en export beschreven vanuit de goederenbenadering, dus zonder gebruik te maken van de SBI-afbakening beschreven in hoofdstuk 2. Bij de goederenbenadering staat niet de vraag centraal: "Wat was de internationale handel van bedrijven die behoren tot de keten T&U?", maar "hoeveel import- of exportwaarde ging er over de Nederlandse grens voor wat betreft tuinbouwproducten (ongeacht door wie deze werden in- of uitgevoerd)?"

3.6 Verschillen met vorig rapport

Voor het onderhavige rapport zijn vernieuwde ledenlijsten van in hoofdstuk 2 genoemde (branche)organisaties gebruikt. Deze zijn teruggelegd tot 2017 waardoor cijfers over oudere jaren verschillen ten opzichte van degene die zijn gepubliceerd in het rapport Tuinbouwcijfers 2019 (CBS en WEcR, 2020). Ook een verbeterde inzet van bestaande

bronnen en het gebruik van definitieve cijfers in plaats van voorlopige cijfers, heeft geleid tot bijstellingen in de cijfers over de jaren 2017, 2018 en 2019. Door alleen de uitkomsten uit dit rapport te gebruiken is een correct beeld van de ontwikkelingen binnen de keten T&U over de afgelopen jaren te geven.

Er heeft geen volledige herziening plaatsgevonden van de input-outputuitkomsten uit het vorige rapport. Daardoor zijn de 2021-gegevens over de werkgelegenheid binnen (zie paragraaf 4.7) en de toegevoegde waarde van (zie paragraaf 6.2) het T&U-complex niet een-op-een te vergelijken met de 2018-cijfers uit het vorige rapport.

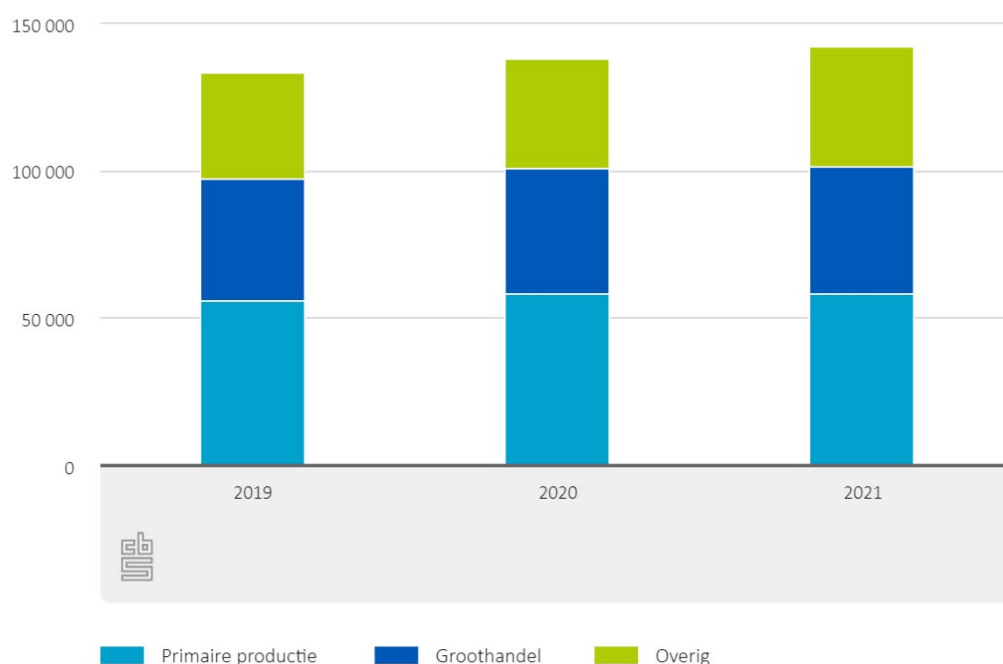
4. Werkgelegenheid

4.1 Werknemers

Het aantal werknemers, dit is het aantal personen die bij een bedrijf op de loonlijst staan – geen uitzendkrachten, in de keten T&U kwam in 2021 uit op 142 duizend. Zoals is af te lezen uit figuur 4.1.1 werkten er 59 duizend hiervan in de primaire productie, 43 duizend in de groothandel en 40 duizend in overige sectoren (zoals vervaardiging van voedingsmiddelen, zakelijke dienstverlening en speur- en ontwikkelingswerk).

Het totaal aantal werknemers groeide met 2,9 procent ten opzichte van 2020, toen er 138 duizend werknemers in de keten T&U werkzaam waren. Met name de overige sectoren waren, met een groeipercentage van ruim 8 procent, verantwoordelijk voor het toegenomen aantal werknemers in 2021. Daardoor is het aandeel werknemers in de overige sectoren binnen de keten T&U in 2021 licht toegenomen ten opzichte van de twee voorgaande jaren, van 26,6 procent naar 28,1 procent. Hoewel haar aandeel met 1 procentpunt is afgenomen ten opzichte van 2020, zijn de meeste werknemers (42 procent) in 2021 nog altijd werkzaam binnen de primaire productie.

4.1.1. Werknemers in de keten T&U

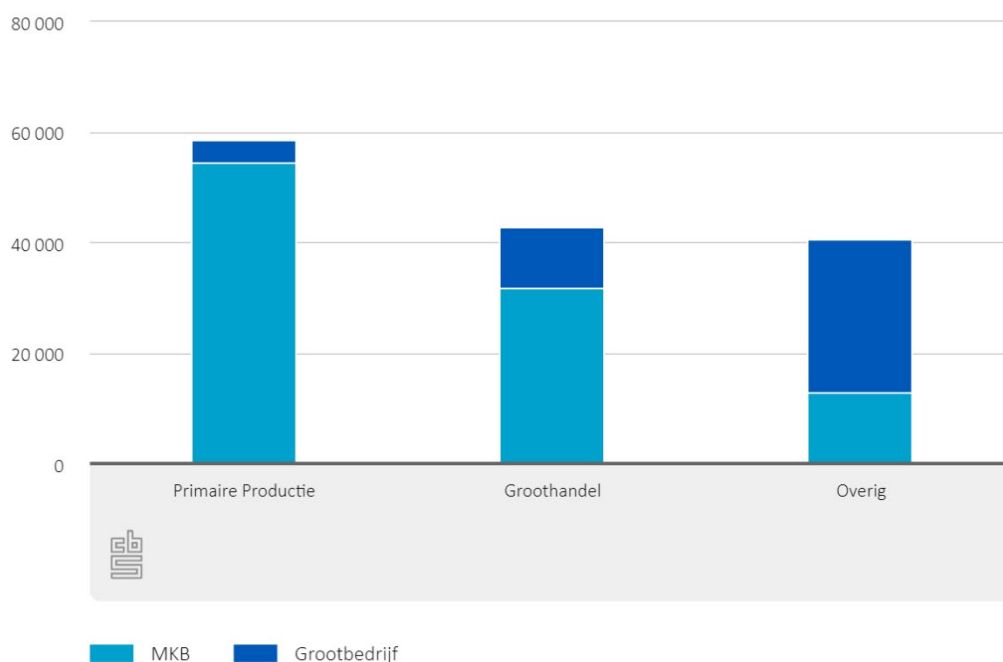

Bron: CBS, polisadministratie

Bekend is of de werknemers in de keten Tuinbouw en Uitgangsmaterialen werkzaam zijn bij het midden- en kleinbedrijf (MKB; tot en met 250 werkzame personen) of bij het grootbedrijf (meer dan 250 werkzame personen). Uit figuur 4.1.2 blijkt dat in 2021 bij de primaire producenten het overgrote deel van de werknemers werkzaam was in het MKB (93 procent). Bij de groothandel was dat 74 procent en bij overige bedrijven 32 procent. Het merendeel van de werknemers in de overige sectoren werkte dus bij het grootbedrijf. Dat geldt met name voor speur- en ontwikkelingswerk waar slechts één op de vier

werknemers werkzaam is in het MKB. In de voorgaande jaren was er een vergelijkbare verdeling te zien in het aantal werknemers in MKB- en grootbedrijven.

4.1.2. Werknemers in de keten T&U bij het MKB en grootbedrijf, 2021

Bron: CBS, polisadministratie

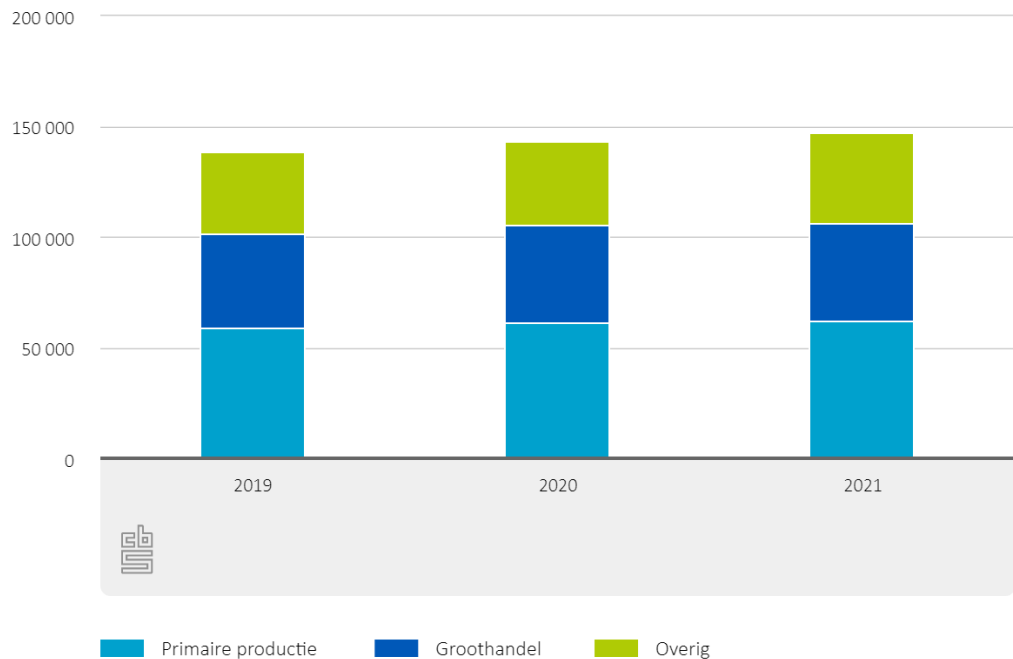
4.2 Banen

Werknemers kunnen in theorie meerdere banen hebben en daarom is het aantal banen hoger dan het aantal werknemers. Het aantal banen in de keten T&U laat al jaren een nagenoeg lineaire groei van ongeveer 4,5 duizend extra banen per jaar. Zo ook in de periode 2019-2021 waarbij het aantal banen toeneemt van ruim 138 duizend banen in 2019 tot ruim 147 duizend in 2021.

Van de ruim 147 duizend banen in 2021 waren de meeste (bijna 62 duizend) te vinden in de primaire productie, zo blijkt uit figuur 4.2.1. De groothandel, met ruim 44 duizend banen, en de overige sectoren (ruim 41 duizend banen) hadden een vergelijkbaar aandeel in het totale aantal banen in de tuinbouwketen.

Net als bij het aantal werknemers (zie figuur 4.1.1) is in de verdeling van het aantal banen over de drie subsectoren het aandeel van overige sectoren in 2021 met bijna 1,5 procentpunt toegenomen, terwijl het aandeel van de primaire productiesector – met ruim 41 procent wel nog altijd de subsector met het grootste aandeel banen in de keten T&U – 1 procentpunt afnam ten opzichte van 2020.

4.2.1. Banen in de keten T&U

Bron: CBS, polisadministratie

4.3 Arbeidsrelatie

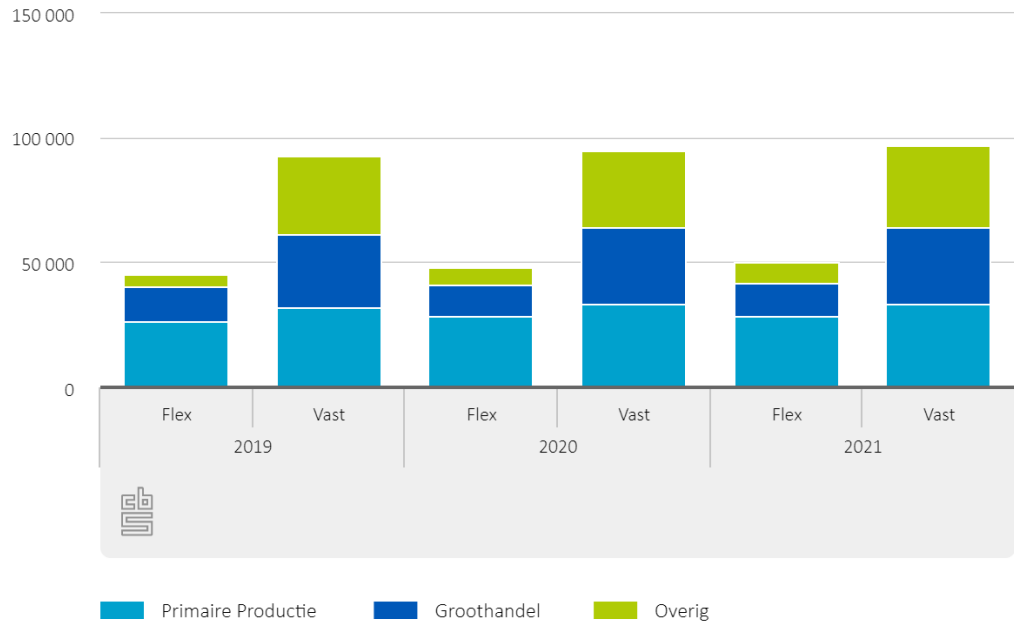
Naast een onderverdeling in subsectoren is het aantal banen ook op te delen naar het type arbeidsrelatie. Dit is de indeling van banen op basis van de afspraken die in de arbeidsovereenkomst zijn gemaakt over het al dan niet flexibel zijn van arbeidstijd.

De twee hoofdgroepen waarin het type arbeidsrelatie is onderverdeeld zijn de vaste (of reguliere) contracten en de flexibele contracten. Dit betreft overigens niet de ingehuurd uren van werknemers via een arbeidsbureau.

In 4.3.1 is te zien dat van de ruim 147 duizend banen in de keten T&U in 2021 bijna twee derde bestond uit vaste contracten. Dit is vergelijkbaar met het aandeel vaste contracten in het totale aantal banen in Nederland. In de primaire productie is naar verhouding meer sprake van flexwerk, met een aandeel van 46 procent aan flexibele contracten in 2021. Onder de bedrijven in de overige sectoren van de tuinbouwketen is het aandeel vaste contracten met 79 procent bovengemiddeld hoog.

Het aandeel flexibele contracten in de keten T&U is in 2 jaar tijd met meer dan 1 procentpunt toegenomen van bijna 33 procent in 2019 naar ruim 34 procent in 2021. Waar onder groothandelaren in de tuinbouwketen het aandeel vaste contracten toenam in de periode 2019-2021, was in de primaire productie en de overige sectoren juist sprake van een toenemend aandeel flexibele contracten. Bij de overige sectoren van tuinbouwketen nam dit aandeel zelfs toe van 14 procent in 2019 naar 21 procent in 2021.

4.3.1. Banen naar type arbeidsrelatie in de keten T&U

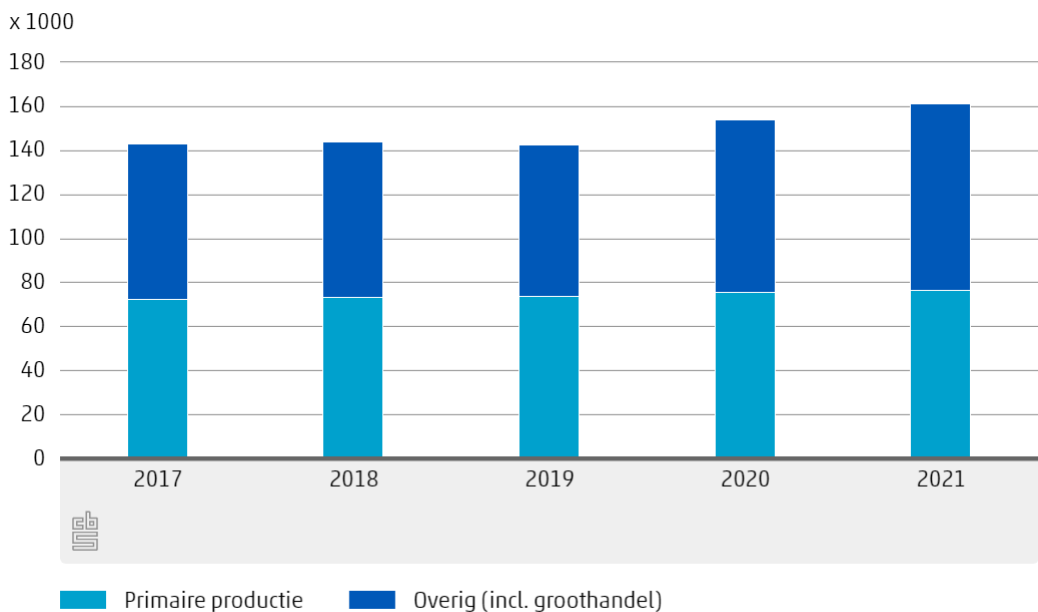

Bron: CBS, polisadministratie

4.4 Werkzame personen

In 2021 waren er 161 duizend personen, inclusief zelfstandig ondernemers en eigenaren, werkzaam in de keten T&U, zo blijkt uit figuur 4.4.1. Dit is bijna 5 procent hoger dan 154 duizend werkzame personen in 2020 en zelfs circa 12 procent hoger dan 143 à 144 duizend werkzame personen in de jaren 2017 tot en met 2019, toe het aantal werkzame personen stabiel bleef.

4.4.1. Werkzame personen (inclusief uitzendkrachten) in de keten T&U

Bron: CBS

Waar gedurende de periode 2017-2019 het aantal werkzame personen in de primaire productiesector (met 73 à 74 duizend) net iets hoger was dan in de overige sectoren binnen de keten T&U (69 tot 71 duizend), was in de jaren 2020 en 2021 het aantal werkzame personen in de overige sectoren juist groter. Voor deze laatstgenoemde sectoren groeide het aantal werkzame personen van 69 duizend in 2019 naar 84 duizend in 2021. Binnen de primaire productiesector was de groei meer bescheiden, van 74 duizend in 2019 naar 77 duizend werkzame personen in 2021.

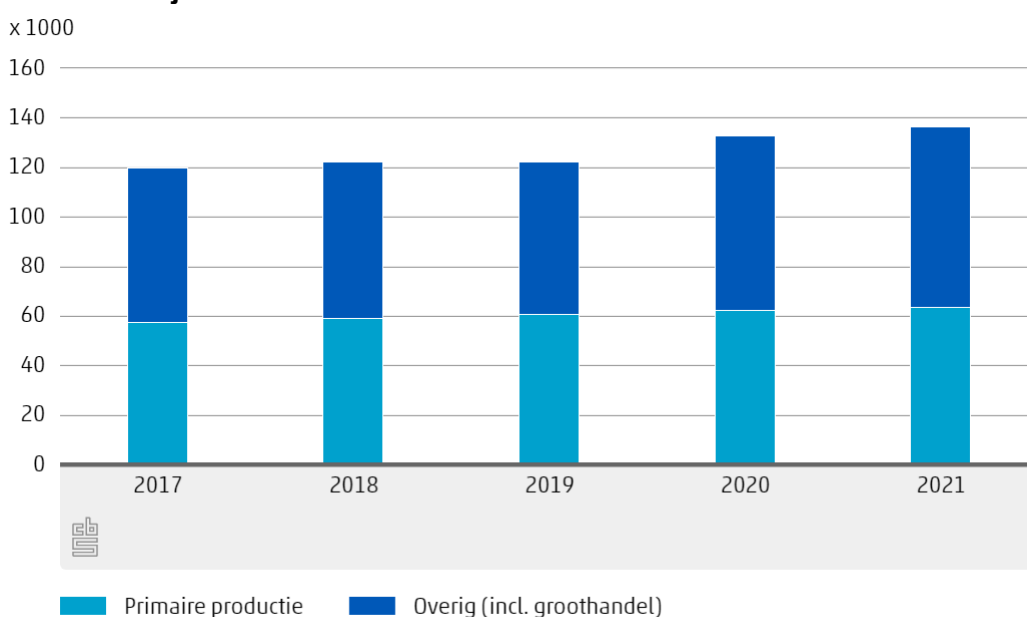
In tegenstelling tot de cijfers in de voorgaande paragrafen over het aantal werknemers en aantal banen, tellen de uitzendkrachten en het ingeleende personeel in de keten T&U wel mee in de cijfers over het aantal werkzame personen. Ook in het cijfer van paragraaf 4.5 over het aantal arbeidsjaren zitten de uitzendkrachten.

4.5 Arbeidsjaren (werkzame personen naar vte)

Tot dusverre is gesproken over aantallen werknemers, banen en werkzame personen. Voor al deze variabelen geldt dat ze inclusief deeltijdarbeid zijn. Een deeltijdbaan telt in deze cijfers evenveel mee als een voltijdbaan. Om binnen de werkzame personen hiervoor te corrigeren wordt gebruikgemaakt van voltijdequivalenten (vte; oftewel voltijdbanen of arbeidsjaren). Twee parttimebanen van 2,5 werkdag per week tellen dan even zwaar mee als een voltijdbaan.

Uit figuur 4.5.1 volgt dat het aantal arbeidsjaren dat in 2021 is gewerkt in de keten T&U gelijk is aan 137 duizend. Dit is, net zoals voor het aantal werkzame personen (zie paragraaf 4.4), zo'n 12 procent hoger dan het aantal arbeidsjaren in 2018 en 2019 (122 duizend). De groei ten opzichte van de 133 duizend arbeidsjaren in 2020 is met 3 procent iets lager dan de groei van het aantal werkzame personen over dezelfde periode.

4.5.1. Arbeidsjaren in de keten T&U

Bron: CBS

In tegenstelling tot de werkzame personen is het aandeel van de overige sectoren in het totale aantal arbeidsjaren binnen de keten T&U over de periode 2017-2021 altijd groter geweest dan het aandeel van de primaire productiesector, variërend van bijna 51 procent in 2019 tot ruim 53 procent in 2021. In 2021 was het aantal arbeidsjaren in de overige sectoren van de tuinbouwketen 73 duizend, tegenover 64 duizend arbeidsjaren in de primaire productiesector.

4.6 Werkgelegenheid (arbeidsjaren) T&U-complex

De werkgelegenheid is bij WEcR op dezelfde manier gedefinieerd als bij het CBS. In de WEcR-methode wordt ook indirecte werkgelegenheid meegenomen, zoals uitzendkrachten die vanuit uitzendbureaus seizoensarbeid verrichten in de tuinbouw. Deze uitzendkrachten zitten niet in de CBS-cijfers van paragraaf 4.1 tot en met 4.3, maar wel in de cijfers over werkzame personen in de paragrafen 4.4 en 4.5. Het CBS heeft wel eerder gepubliceerd over seizoensarbeid. In een nieuwsbericht van april 2020 is beschreven dat de tuinbouwsector in 2019 goed was voor bijna 26 duizend voltijdbanen – 87 procent van de totale landbouw – van niet-regelmatig werkzame personen (CBS, 2020). Een belangrijk deel van deze werknemers is aan de slag vanuit een uitzendbureau.

De berekeningen van WEcR ten aanzien van de totale werkgelegenheid van de keten T&U start vanuit cijfers van de input-outputtabellen van de Nationale rekeningen van het CBS. Omdat de input-outputtabel (IO-tabel) zelf geen informatie over arbeidsjaren bevat, wordt er een arbeidsvector aan de IO-tabel toegevoegd. Deze arbeidsvector is gebaseerd op informatie uit de arbeidsrekeningen van het CBS.

In tabel 4.6.1 is een driedeling in het complex Tuinbouw en Uitgangsmaterialen (T&U-complex) aangebracht. De eerste groep: 'Keten T&U' omvat alle bedrijven die volgens de afbakening van het CBS (zie hoofdstuk 2) bij de T&U-keten horen en bestaat uit de gehele tuinbouwketen vanaf het bouwen van de kassen, het behandelen en telen van de zaden, het produceren van tuinbouwproducten, de handel in groenten, fruit en bloemen en het speur- en ontwikkelingswerk ten behoeve van de tuinbouw. De tweede groep, die in de CBS-berekeningen niet wordt meegenomen, is het resultaat van de input-outputanalyse en wordt de indirecte werkgelegenheid van het T&U-complex genoemd. Deze tweede groep omvat de toegevoegde waarde van alle andere sectoren binnen de Nederlandse economie voor het deel dat ze toeleveren aan de eerste groep, zoals bankdiensten, staal-en glasleveranciers, kunstmestindustrie, energiebedrijven etc. De derde groep behoort ook tot het indirecte effect van het T&U-complex. Het betreft hier distributieactiviteiten ten behoeve van de tuinbouwketen. Onder deze distributieactiviteiten vallen onder andere transport, detail- en groothandelsactiviteiten.

De totale werkgelegenheid van het gehele Tuinbouw- en Uitgangsmaterialencomplex komt voor 2021 uit op ruim 246 duizend arbeidsjaareenheden. Hiervan is ongeveer 57 procent direct werkzaam bij de geselecteerde bedrijven uit de T&U keten en hangt daarnaast nog eens 43 procent van de werkgelegenheid samen met de toeleverende bedrijven en de distributie. De totale werkgelegenheid die samenhangt met activiteiten van het gehele T&U-complex bedraagt 3,1 procent van de nationale werkgelegenheid in Nederland.

4.6.1. Werkgelegenheid T&U-complex (in arbeidsjaareenheden)¹

	Werkgelegenheid (arbeidsjaareenheden)	
	2018	2021
	<i>x1000</i>	
Tuinbouw & Uitgangsmaterialencomplex	233,0	246,0
<i>Aandeel in nationaal totaal</i>	3,1%	3,1%
waarvan		
Keten T&U	131,4	139,9
Toelevering aan keten T&U	68,2	67,0
Distributie ten behoeve van keten T&U	33,4	39,1

Bron: Wageningen Economic Research
(op basis van input-outputtabellen CBS)

¹ De 2018-cijfers uit deze tabel zijn gereviseerd op basis van verbeterde bronnen en inzichten en daarom anders dan de 2018-cijfers over werkgelegenheid in CBS en WEcR (2020)

4.7 Aandeel tuinbouwsectoren

Deze paragraaf geeft voor een aantal primaire tuinbouwbedrijven de ontwikkeling van de totale arbeid in arbeidsjaareenheden (aje), het aantal hectares (ha) per aje en de gemiddelde aje per bedrijf. Het aantal ha per aje is een indicator voor de productiviteit. Wanneer bij gelijkblijvende productie (areaal) minder arbeid nodig is, neemt de productiviteit per aje toe. Het aantal aje per bedrijf is een indicator voor de bedrijfsomvang.

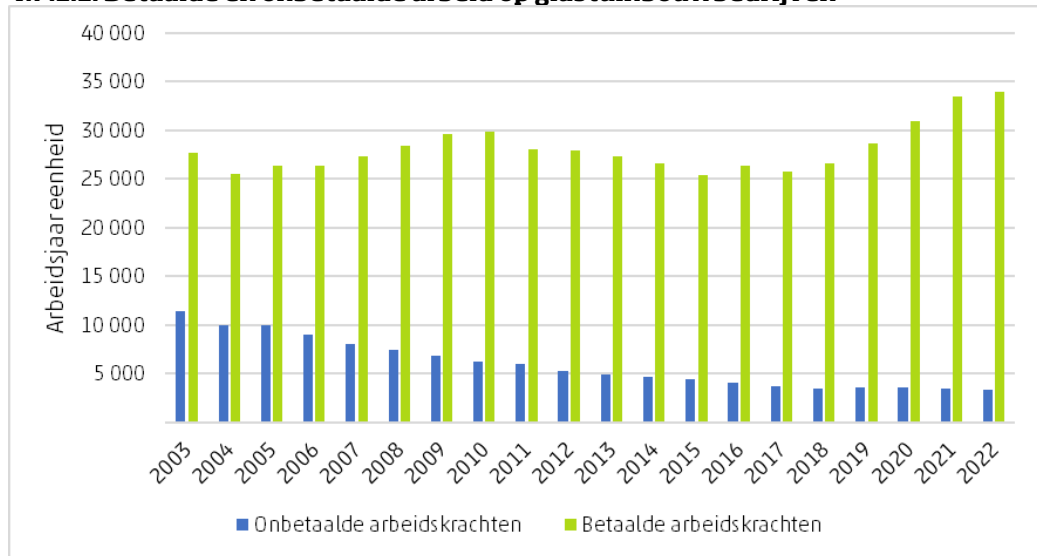
Er wordt onderscheid gemaakt tussen betaalde arbeidsjaareenheden en onbetaalde arbeidsjaareenheden. Volgens de definitie van de CBS-Landbouwtelling wordt een arbeidskracht die 2 duizend uur of meer werkt, gezien als 1 arbeidsjaareenheid. Een arbeidskracht die minder dan 2 duizend uur werkt, wordt naar rato van het aantal uren dat hij/zij werkt, omgerekend naar arbeidsjaareenheden. Een belangrijk deel van de arbeid op agrarische bedrijven wordt geleverd door de ondernemers en hun gezinsleden. Dit betreft onbetaalde arbeid (ook bij ondernemingen met rechtspersoonlijkheid (bv) worden de uren die door de ondernemer zijn gemaakt, meegerekend als onbetaalde arbeid).

De tuinbouwbedrijven die worden onderscheiden zijn: glastuinbouwbedrijven en groenteteeltbedrijven in de opengrond, fruitbedrijven, bloembollenbedrijven en boomkwekerijbedrijven. De figuren zijn gebaseerd op informatie uit de CBS Landbouwtelling en overgenomen van de website: www.agrimatie.nl van WEcR.

4.7.1 Glastuinbouwbedrijven

De inzet van betaalde arbeid op glastuinbouwbedrijven heeft een glooiende lijn, zo blijkt uit figuur 4.7.1.1. Na aanvankelijke groei tot aan 2010, daalde de betaalde arbeid tot aan 2017. Daarna liep de hoeveelheid betaalde arbeidskrachten weer op. Met name het aandeel onbetaalde arbeidskrachten (ondernemers en gezinsleden) daalt sterk. Dit betekent dat er verhoudingsgewijs steeds meer met betaalde arbeidskrachten wordt gewerkt.

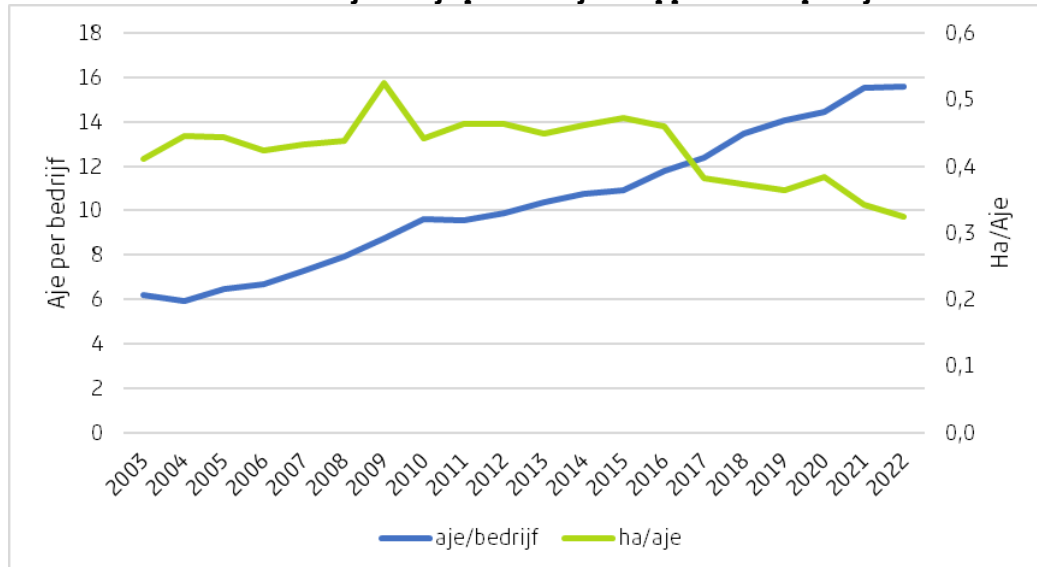
4.7.1.1. Betaalde en onbetaalde arbeid op glastuinbouwbedrijven

Bron: CBS, bewerking Wageningen Economic Research

Figuur 4.7.1.2 laat zien dat het aantal aje per bedrijf sterk toeneemt terwijl het aantal ha per aje redelijk stabiel bleef tot aan 2016. Dit betekent dat glastuinbouwbedrijven in omvang, uitgedrukt in aantal ha, steeds groter worden. En dat er wat betreft de productiviteitsontwikkeling een sterke daling is opgetreden sinds 2017. De verandering van de verhouding tussen de subsectoren kan hierbij een rol hebben gespeeld.

4.7.1.2. Glastuinbouwbedrijven: aje per bedrijf en oppervlakte per aje

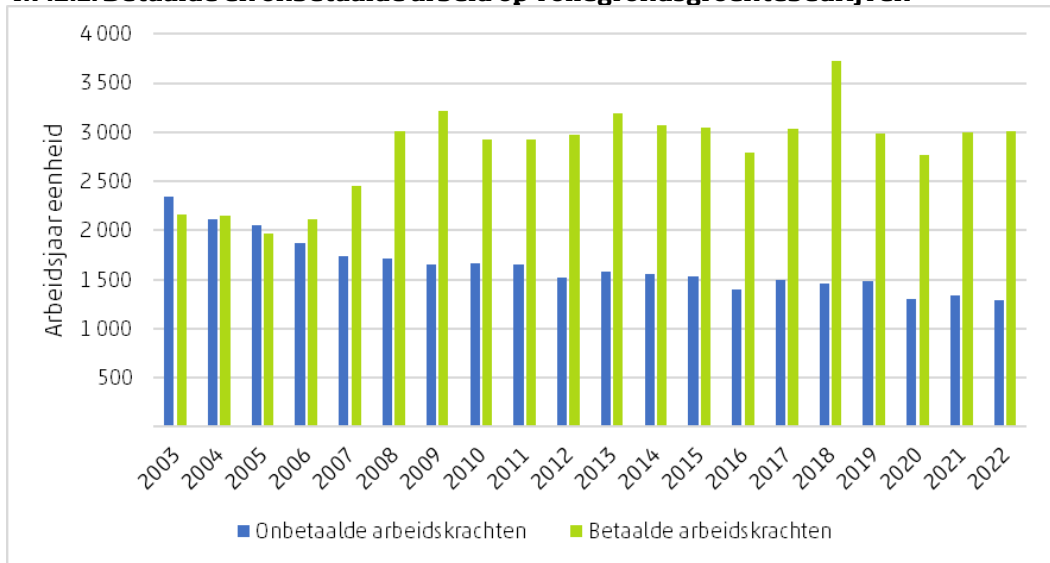

Bron: CBS, bewerking Wageningen Economic Research

4.7.2 Groenteteeltbedrijven open grond

De inzet van betaalde arbeid op vollegrondsgroentebedrijven is sinds 2008 min of meer stabiel te noemen. Wel neemt het aandeel onbetaalde arbeidskrachten (ondernemers en gezinsleden) gestaag af. Dit betekent dat er steeds minder vollegrondsgroentebedrijven zijn en dat er naar verhouding meer met betaalde arbeidskrachten wordt gewerkt.

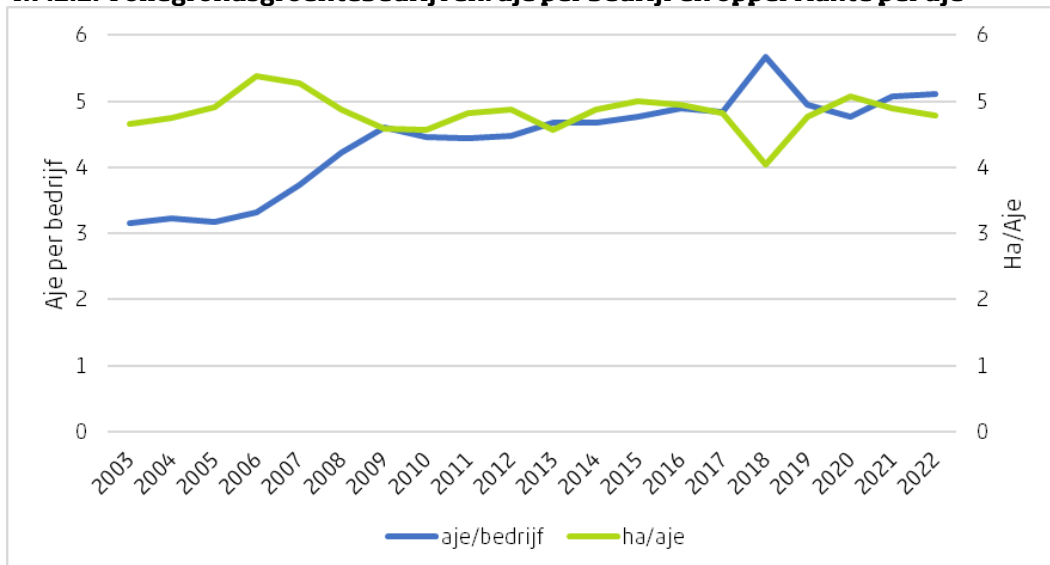
4.7.2.1. Betaalde en onbetaalde arbeid op vollegrondsgroentebedrijven

Bron: CBS, bewerking Wageningen Economic Research

In onderstaande figuur is te zien dat het aantal aje per bedrijf wel licht stijgt terwijl het aantal ha per aje redelijk stabiel is, sinds 2009. Dit betekent dat vollegrondsgroentebedrijven in omvang wel iets groter zijn geworden maar dat er wat betreft productiviteitsontwikkeling geen sprake is van een toename.

4.7.2.2. Vollegrondsgroentebedrijven: aje per bedrijf en oppervlakte per aje

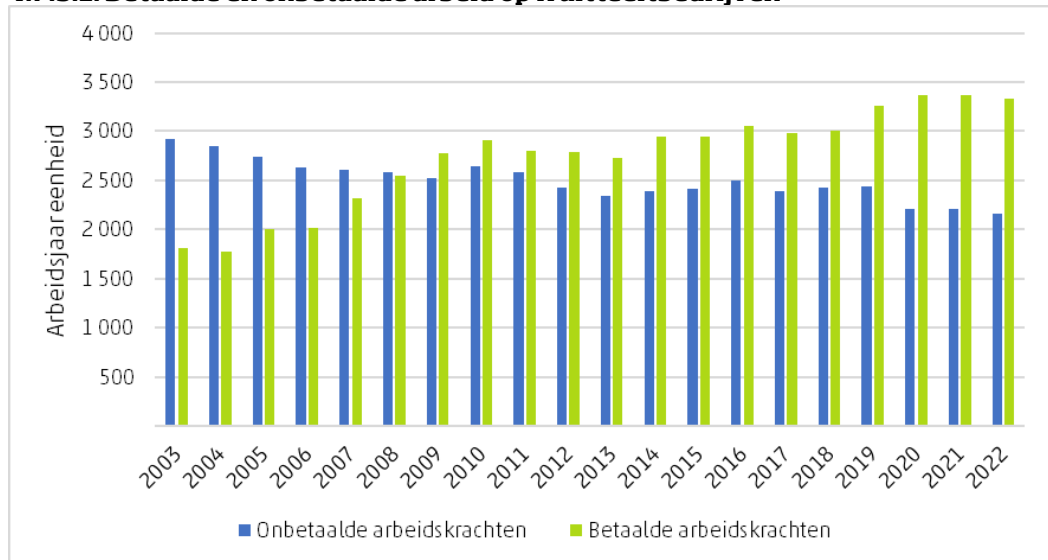

Bron: CBS, bewerking Wageningen Economic Research

4.7.3 Fruitteeltbedrijven

De inzet van betaalde en onbetaalde arbeid op fruitteeltbedrijven heeft een duidelijk verloop. Figuur 4.7.3.1 laat zien dat het aantal onbetaalde arbeidskrachten (ondernemers en gezinsleden) schoksgewijs afneemt. Het aantal betaalde arbeidskrachten neemt toe.

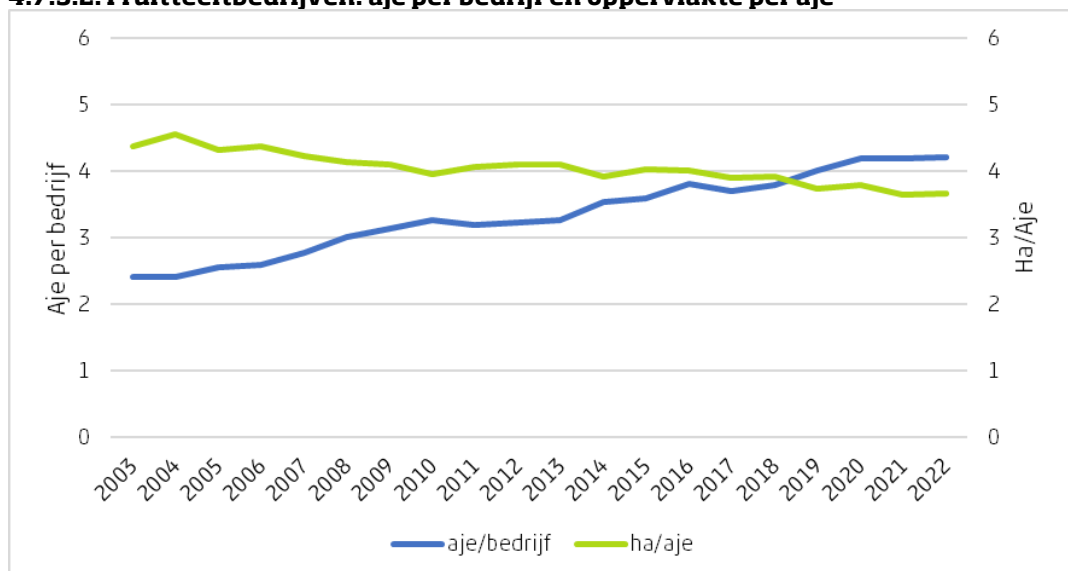
4.7.3.1. Betaalde en onbetaalde arbeid op fruitteeltbedrijven

Bron: CBS, bewerking Wageningen Economic Research

In de onderstaande figuur is te zien dat het aantal aje per bedrijf gestaag door stijgt, maar dat het aantal ha per aje een lichte daling vertoont. Dit betekent dat fruitteeltbedrijven in omvang wel iets groter zijn geworden, maar dat er wat betreft productiviteitsontwikkeling per ha geen sprake is van een toename. Overigens zegt dit nog niet alles. Betaalde arbeid kan ook op andere gebieden worden ingezet dan die gerelateerd zijn aan landgebruik. Denk aan sorteren en verpakkingsactiviteiten.

4.7.3.2. Fruitteeltbedrijven: aje per bedrijf en oppervlakte per aje

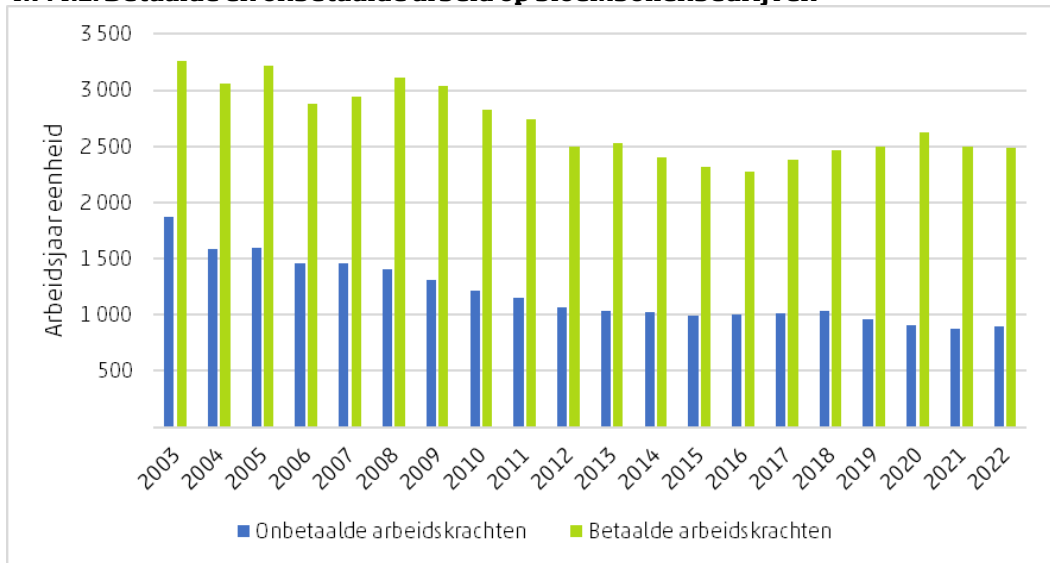

Bron: CBS, bewerking Wageningen Economic Research

4.7.4 Bloembollenbedrijven

De inzet van zowel betaalde en onbetaalde arbeid op bloembollenbedrijven is gedaald. Het aandeel onbetaalde arbeidskrachten (ondernemers en gezinsleden) en betaalde arbeidskrachten blijft de laatste drie jaren redelijk stabiel, zo blijkt uit figuur 4.7.4.1.

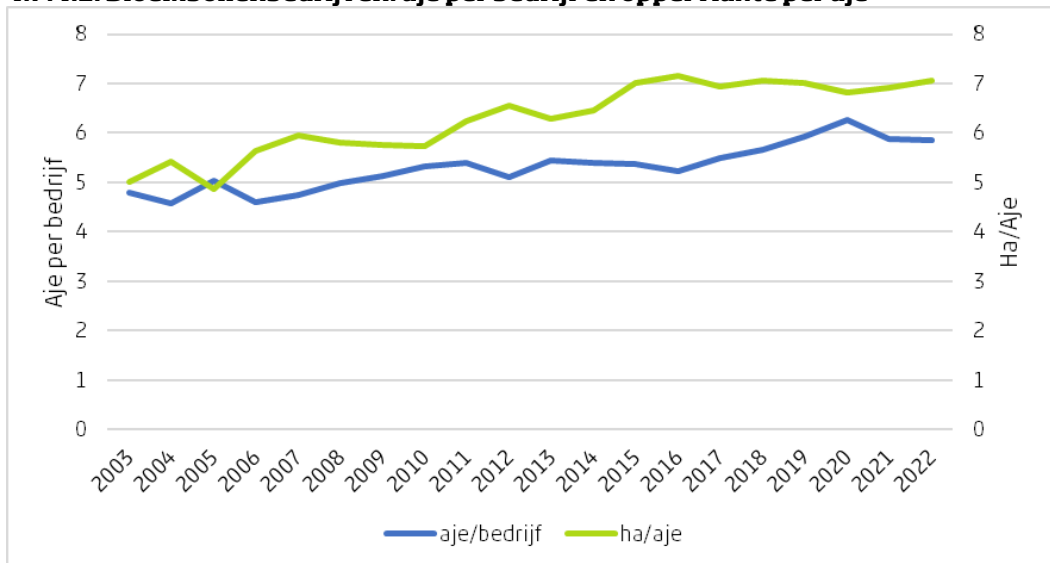
4.7.4.1. Betaalde en onbetaalde arbeid op bloembollenbedrijven

Bron: CBS, bewerking Wageningen Economic Research

In figuur 4.7.4.2 is te zien dat zowel het aantal aje per bedrijf als het aantal ha per aje een gestaag stijgende lijn vertoont. Dit betekent dat er op bloembollenbedrijven meer arbeid wordt geleverd en tegelijk een productiviteitsontwikkeling (ha per aje) heeft plaatsgevonden.

4.7.4.2. Bloembollenbedrijven: aje per bedrijf en oppervlakte per aje

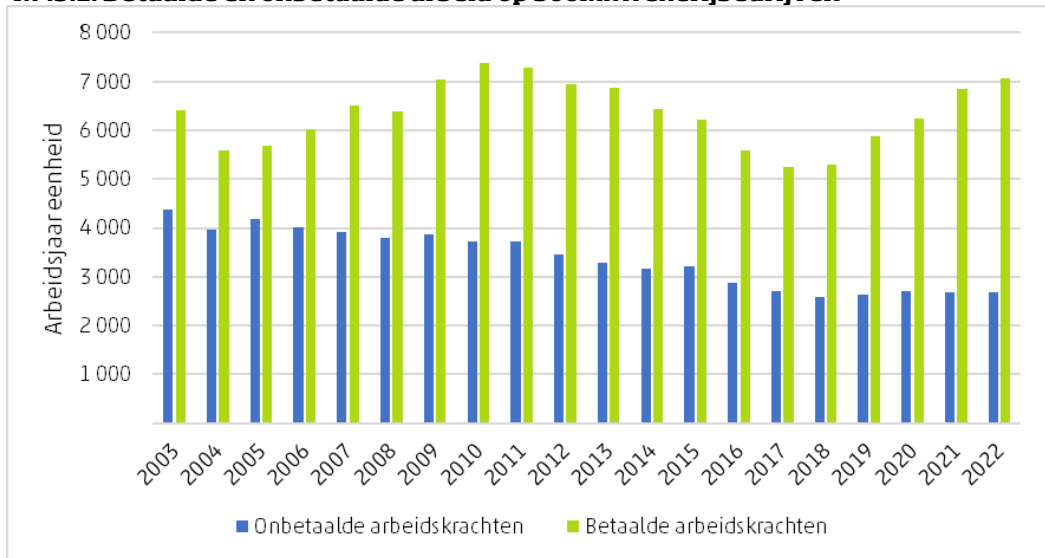

Bron: CBS, bewerking Wageningen Economic Research

4.7.5 Boomkwekerijbedrijven

De inzet van onbetaalde arbeid (ondernemers en gezinsleden) op boomkwekerijbedrijven is in 20 jaar sterk afgenomen. In figuur 4.7.5.1 is te zien dat het aantal betaalde krachten iets weg heeft van een s-curve. Na aanvankelijke toename tot aan 2010, daalde het aantal betaalde arbeidskrachten. Na de laagste waarde in 2017 stegen de betaalde arbeidskrachten op boomkwekerijbedrijven weer sterk.

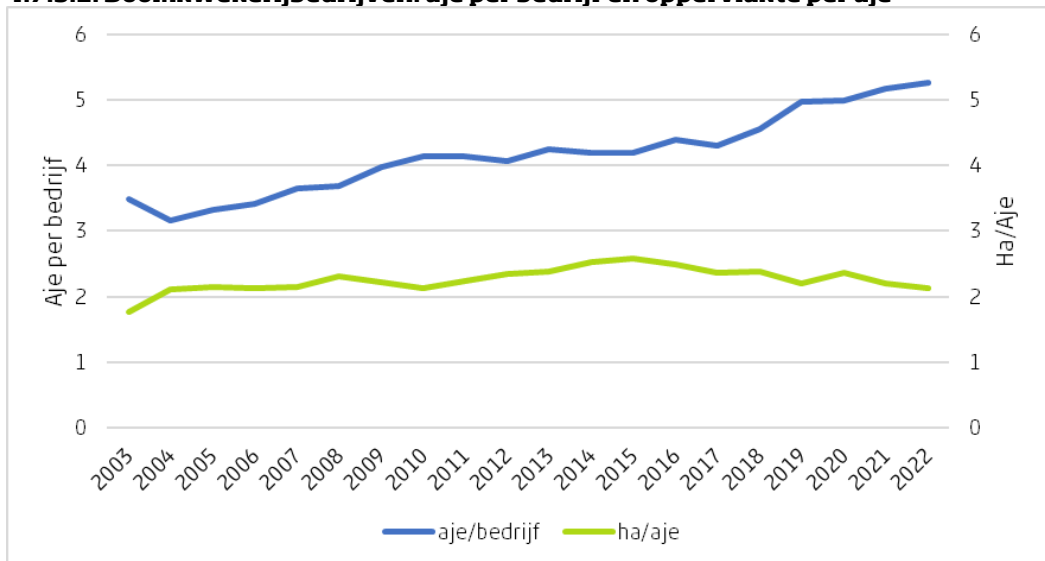
4.7.5.1. Betaalde en onbetaalde arbeid op boomkwekerijbedrijven

Bron: CBS, bewerking Wageningen Economic Research

In onderstaande figuur is te zien dat zowel het aantal aje per bedrijf een stijgende lijn vertonen. Dit betekent dat boomkwekerijbedrijven in arbeidsomvang iets groter zijn geworden en dat voor wat betreft de productiviteitsontwikkeling (ha per aje) wel sprake is van een toename tot aan 2015. Daarna wordt er een dalende lijn ingezet.

4.7.5.2. Boomkwekerijbedrijven: aje per bedrijf en oppervlakte per aje

Bron: CBS, bewerking Wageningen Economic Research

5. Productiewaarde

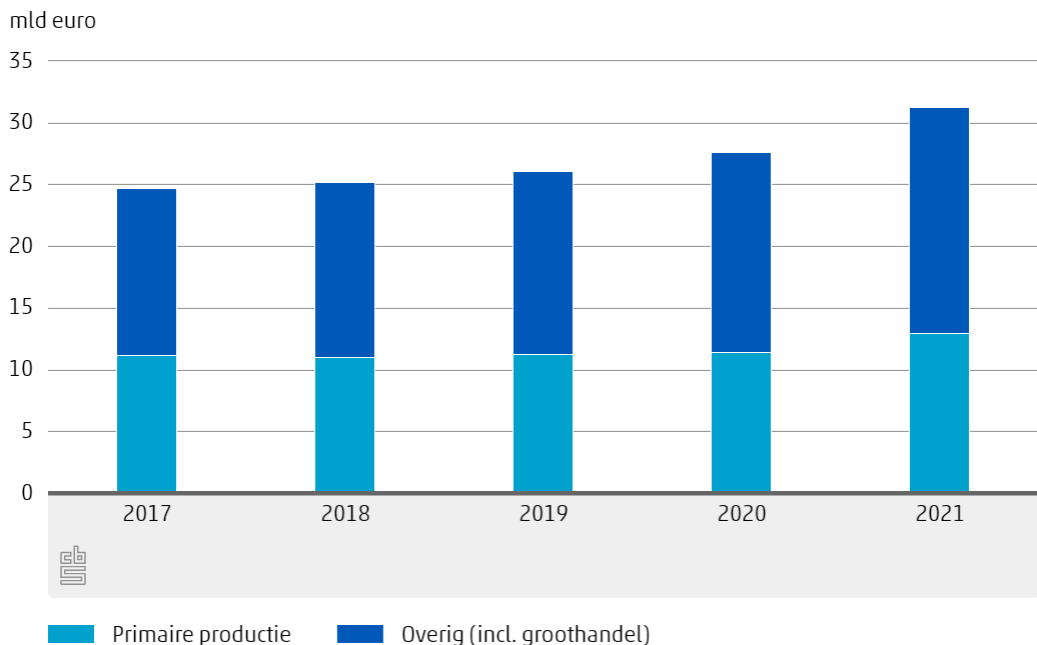
5.1 Productiewaarde T&U-keten

Het CBS beschikt over cijfers over de totale productiewaarde die door bedrijven binnen de keten T&U gegenereerd wordt. Over de jaren 2017-2021 is er een stijgende trend in de productiewaarde zichtbaar, met grofweg een verdubbeling van het jaarlijkse groeipercentage. Uit figuur 5.1.1 blijkt dat in 2021 de totale productiewaarde van de tuinbouwketen 31,2 miljard euro bedroeg, ruim 26 procent meer dan de 24,7 miljard in 2017. Meer dan de helft van deze groei vond plaats tussen 2020 en 2021, toen de productiewaarde met 3,6 miljard (ruim 13 procent) toenam.

Het patroon in de totale productiewaarde wat betreft groei over 2017-2019 voor de keten T&U is relatief vergelijkbaar met het patroon op basis van het aantal werkzame personen en het aantal arbeidsjaren. Alleen daar waar voor de productiewaarde de grootste groei in 2021 plaatsvond, gold dat voor het aantal werkzame personen en arbeidsjaren opvallend genoeg voor het (eerste) coronajaar 2020.

De bijdrage van de overige sectoren ten opzichte van de primaire sector binnen de keten T&U is voor wat betreft de productiewaarde naar verhouding meer toegenomen. Waar in 2017 het productiewaardeaandeel van de overige sectoren bijna 55 procent was, kwam dit aandeel in 2021 uit op ruim 58 procent. De primaire productiebedrijven lieten, op 2021 na, slechts een marginale jaarlijkse groei in productiewaarde zien.

5.1.1. Productiewaarde keten T&U

Bron: CBS

5.2 Aandeel tuinbouwsectoren

Aanvullend is hieronder een uitsplitsing gegeven naar de verschillende land- en tuinbouwsectoren met ook al de eerste cijfers voor 2022. Het jaar 2022 betreft een raming. De productiewaarde voor land- en tuinbouwsectoren is ontleend aan gedetailleerde informatie uit de Nationale rekeningen van het CBS. Hierop is door WEcR een eigen aggregatie toegepast om tot een indeling naar sectoren te komen. De sector sierteelt omvat de productiewaarde van bloembollen, pot- en perkplanten, snijbloemen en boomkwekerij. De sector groenten en fruit omvat de teelt van glas- en opengrond groenten en fruit. De productiewaarde van peulvruchten, uien en aardappelen zijn in deze berekening tot de sector akkerbouw gerekend. De sector uitgangsmaterialen omvat de productiewaarde van plantmateriaal voor de tuinbouw, groentezaden, bloemzaden en overige zaden. De productiewaarde van graszaden en pootaardappelen is bij de akkerbouw gerekend.

5.2.1. Productiewaarde land- en tuinbouw

	Productiewaarde					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022*
	<i>mld euro</i>					
Totaal	28 937	28 162	29 133	28 236	30 614	36 234
Totaal rundveehouderij	6 268	5 718	5 599	5 562	6 035	8 837
Totaal tuinbouw	10 950	10 749	11 038	11 178	12 619	12 244
Totaal int. veehouderij	5 383	5 037	5 566	5 072	4 919	6 136
Totaal akkerbouw	2 867	3 128	3 340	2 774	3 053	4 185
Totaal overig	3 469	3 530	3 590	3 648	3 989	4 832

Bron: CBS Nationale rekeningen, bewerking WEcR
2022* = raming

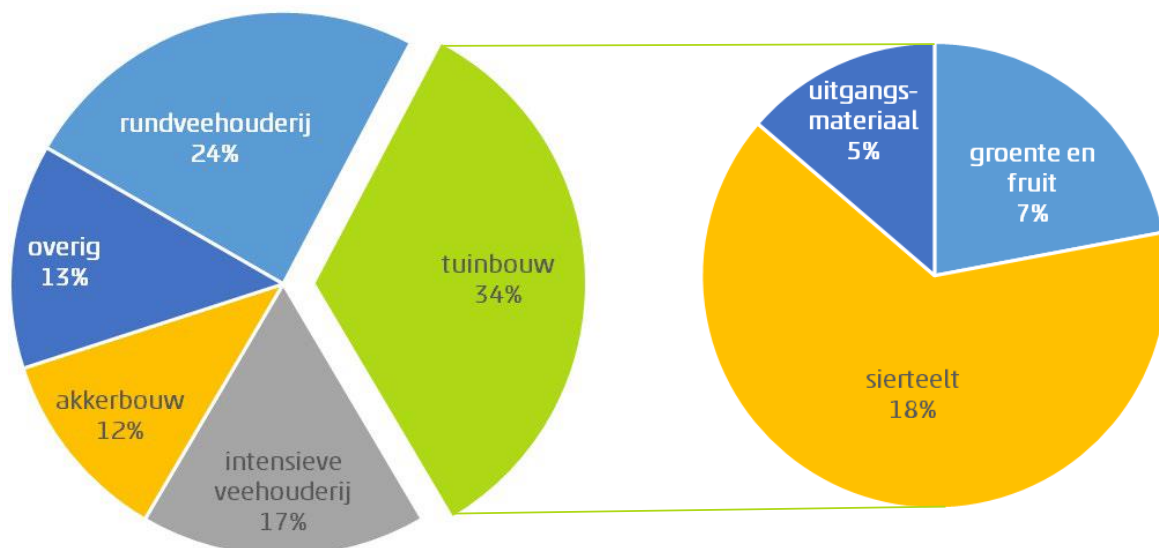
Uit bovenstaande tabel blijkt dat de tuinbouwsector, met een aandeel van 34 procent in de totale productiewaarde, de grootste sector is binnen primaire land- en tuinbouw. De primaire akkerbouwsector is met een aandeel van iets meer dan 10 procent de kleinste sector. Wanneer vervolgens verder ingezoomd wordt op de indeling van tuinbouwsectoren zoals gevolgd in dit rapport, dan blijkt uit onderstaande figuur 5.2.3 dat de sierteeltsector, met een aandeel van zo'n 53 procent in de productiewaarde van de tuinbouwsector, de belangrijkste sector is. De sector groente en fruitteelt en de sector uitgangsmaterialen hebben een aandeel in de tuinbouwsector van respectievelijk 32 procent en 15 procent. Van de totale tuinbouw productiewaarde wordt 22 procent gerealiseerd in de opengrond en 64 procent onder bedekte teelt. De overige 14 procent betreft uitgangsmaterialen dat niet verder is onderverdeeld naar opengrond of bedekt.

5.2.2. Productiewaarde tuinbouw naar opengrond en bedekte teelt

	Productiewaarde					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022*
	<i>mld euro</i>					
Totaal tuinbouw	10 950	10 749	11 038	11 178	12 619	12 244
Tuinbouw opengrond	2 207	2 214	2 241	2 372	2 494	2 695
Tuinbouw bedekte teelt	6 978	6 980	7 268	7 218	8 381	7 872
Uitgangsmaterialen	1 765	1 555	1 530	1 588	1 744	1 677

Bron: CBS Nationale rekeningen, bewerking WEcR
2022* raming

5.2.3. Aandeel productiewaarde land- en tuinbouwsectoren

Bron: CBS Nationale rekeningen, bewerking WEcR

6. Toegevoegde waarde

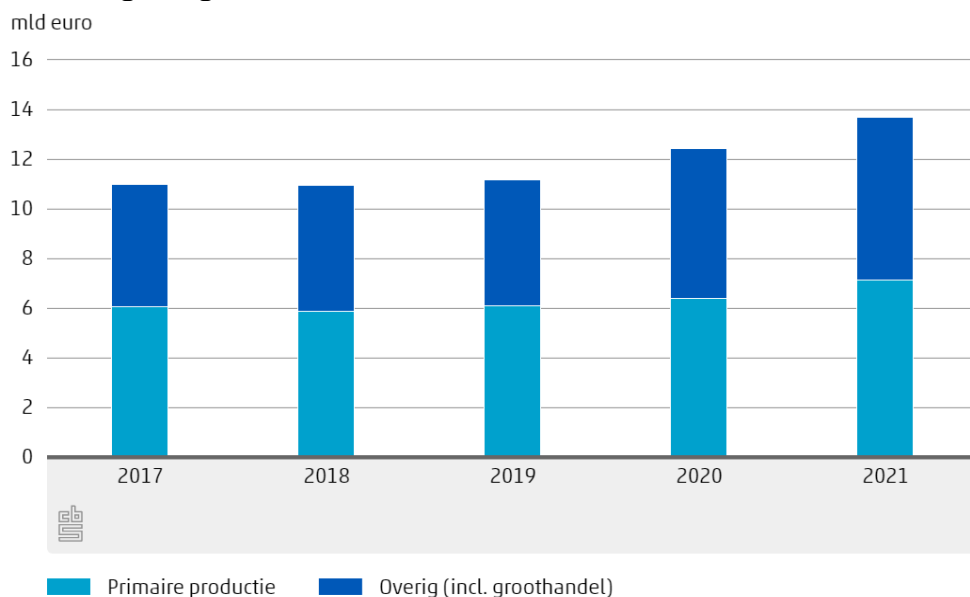
6.1 Toegevoegde waarde T&U-keten

In termen van toegevoegde waarde was er nauwelijks sprake van groei voor de keten T&U over de periode van 2017 tot en met 2019. In de jaren daarna nam de toegevoegde waarde sterk toe tot 13,7 miljard euro in 2021 (zie figuur 6.1.1). Met name de groei van 2019 op 2020 van 11,5 procent van de tuinbouwketen was opvallend, omdat tegelijkertijd de toegevoegde waarde van de gehele Nederlandse economie onder invloed van de coronapandemie daalde met iets meer dan 2 procent. Maar ook de toename van 10 procent in 2021 was nog altijd hoger dan de 7,5 procent groei van de Nederlandse economie in datzelfde jaar.

Het valt verder op in figuur 6.1.1 dat – in tegenstelling tot de werkgelegenheid en de productiewaarde – de primaire sector voor alle jaren een grotere bijdrage levert aan de totale toegevoegde waarde van de keten T&U ten opzichte van de overige sectoren. Hoewel het aandeel van de primaire sector in de totale toegevoegde waarde van de tuinbouwketen in 2021 bijna 3 procentpunt lager is dan in 2017, is het met 52,3 procent nog altijd groter dan de overige sectoren.

De grotere bijdrage van de primaire sector, op basis van de toegevoegde waarde, betekent dat de marges voor de bedrijven binnen deze sector doorgaans groter zijn. De toegevoegde waarde bestaat namelijk uit het verschil tussen de productiewaarde, weergegeven in hoofdstuk 5.1, en het intermediair verbruik (kort gezegd de waarde van alle goederen en diensten die puur voor het productieproces zijn gebruikt, excl. aftrekbare btw). De productiewaarde van de overige sectoren, zoals is te zien in hoofdstuk 5.1, is ieder jaar groter in vergelijking met de primaire sector. Dit betekent dus dat het intermediair verbruik van de primaire sector fors lager ligt. Dit heeft te maken met de verschillende productieprocessen van beide sectoren.

6.1.1. Toegevoegde waarde keten T&U

Bron: CBS

6.2 Toegevoegde waarde T&U-complex

De gegenereerde toegevoegde waarde kan net als het aantal voltijdbanen (zie paragraaf 4.6) verrijkt worden met indirecte bijdragen, zodat een totale toegevoegde waarde ontstaat. De schatting voor dit totaalcijfer (hier T&U-complex in plaats van T&U-keten) wordt in deze paragraaf besproken.

De toegevoegde waarde is bij WEcR op dezelfde manier gedefinieerd als bij het CBS. De toegevoegde waarde per sector is afgeleid uit de door het CBS verstrekte input-outputtabellen. Deze CBS-tabellen worden door WEcR van meer detail voorzien ten behoeve van de, in dit rapport gebruikte, agrarische input-outputtabel. De toegevoegde waarde is gedefinieerd als het saldo van niet-productgebonden belastingen en niet-productgebonden subsidies, lonen, sociale premies werkgevers en het exploitatieoverschot. Om het belang van een sector in de nationale economie weer te geven wordt, zoals gebruikelijk bij het CBS, het aandeel van de toegevoegde waarde van een sector als percentage van het bruto binnenlandsproduct (bbp) tegen marktprijzen weergegeven.

In onderstaande tabel is een driedeling in het complex Tuinbouw en Uitgangsmaterialen (T&U-complex) aangebracht. De eerste groep: 'Keten T&U' omvat alle bedrijven die volgens de afbakening van het CBS (zie hoofdstuk 2) bij de T&U-keten horen en bestaat uit de gehele tuinbouwketen vanaf het bouwen van de kassen, het behandelen en telen van de zaden, het produceren van tuinbouwproducten, de handel in groenten, fruit en bloemen en het speur- en ontwikkelingswerk ten behoeve van de tuinbouw. De tweede groep, die in de CBS-berekeningen niet wordt meegenomen, is het resultaat van de input-outputanalyse en wordt de indirecte werkgelegenheid van het T&U-complex genoemd. Deze tweede groep omvat de toegevoegde waarde van alle andere sectoren binnen de Nederlandse economie voor het deel dat ze toeleveren aan de eerste groep, zoals bankdiensten, staal-en glasbedrijven, kunstmestindustrie, energiebedrijven etc. De derde groep behoort ook tot het indirecte effect van het T&U-complex. Het betreft hier distributieactiviteiten ten behoeve van de tuinbouwketen. Onder deze distributieactiviteiten vallen onder andere transport, detail- en groothandelsactiviteiten.

6.2.2 Toegevoegde waarde T&U-complex¹

	Toegevoegde waarde	
	2018	2021
	<i>mld euro</i>	
Tuinbouw & Uitgangsmaterialencomplex	19,8	23,6
<i>Aandeel in nationaal totaal (BBP)</i>	2,6%	2,8%
waarvan		
Keten T&U	11,0	13,7
Toelevering aan keten T&U	5,9	6,5
Distributie ten behoeve van keten T&U	2,8	3,4

Bron: Wageningen Economic Research (op basis van input-outputtabellen CBS)

¹ Alleen het 2018-cijfer voor de keten T&U is gereviseerd en meegenomen in deze tabel. De 2018-cijfers voor Toelevering en Distributie uit deze tabel, afkomstig uit CBS en WEcR (2020), zijn niet gereviseerd op basis van verbeterde bronnen en inzichten en daarom niet een-op-een vergelijkbaar met de 2021-cijfers over toegevoegde waarde.

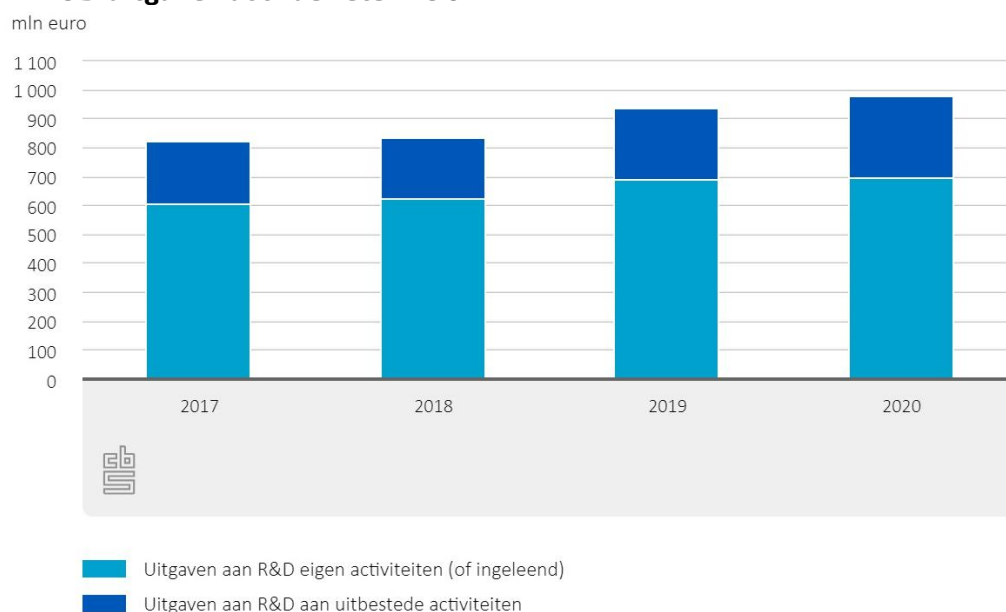
De toegevoegde waarde van het Tuinbouw- en Uitgangsmaterialencomplex bedraagt bijna 24 miljard euro. Hiervan wordt zo'n 59 procent gerealiseerd bij de geselecteerde bedrijven uit de T&U-keten en hangt de overige toegevoegde waarde samen met de toeleverende bedrijven en de distributie. De totale toegevoegde waarde die samenhangt met activiteiten van het gehele T&U-complex bedraagt ongeveer 2,8 procent van het bruto binnenlands product (bbp) in Nederland.

7. R&D-uitgaven

De Research & Development (R&D)-uitgaven van de keten T&U hebben in de periode 2017 tot en met 2020 een aanzienlijke groei van 155 miljoen euro doorgemaakt. In figuur 7.1 laten de CBS-cijfers vanaf 2017 een opwaartse trend zien in de R&D-uitgaven, wat duidt op een toenemende focus op onderzoek en ontwikkeling binnen de keten T&U. Opvallend is dat in het coronajaar 2020 de keten T&U niet bezuinigde op de R&D-uitgaven, in lijn met de aanhoudende stijging in dat jaar van de totale R&D-uitgaven. In dat jaar bedroegen de R&D-uitgaven 980 miljoen euro. Ten opzichte van 2017, waar keten T&U nog 825 miljoen euro aan R&D-uitgaven had, is dat een stijging van 19 procent. Dit is 5 procentpunt meer dan de toename in R&D-uitgaven van 14 procent over alle Nederlandse bedrijven en instellingen over dezelfde periode.

Figuur 7.1 laat verder zien dat over de periode 2017 tot en met 2020 het overgrote deel (bijna drie kwart) van de R&D-uitgaven door bedrijven in de keten T&U uitgaven betrof aan eigen activiteiten of ingeleende activiteiten. Het overige deel van de R&D-uitgaven werd gespendeerd aan R&D voor uitbestede activiteiten.

7.1. R&D-uitgaven door de keten T&U

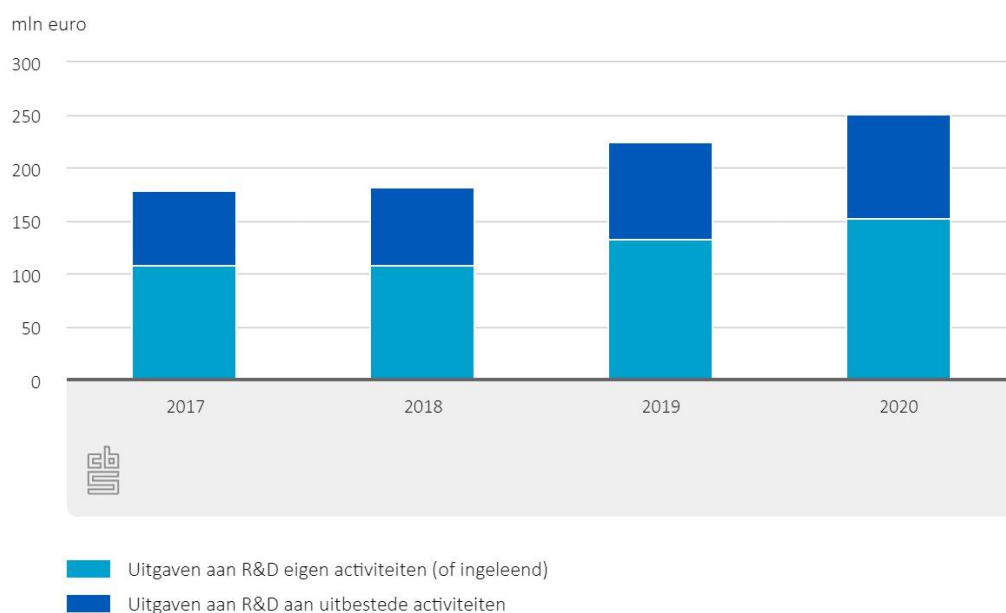
Bron: CBS

Het aandeel van de keten T&U binnen de gehele Nederlandse R&D-uitgaven, was voor 2020 5,0 procent. Dit is een lichte stijging ten opzichte van 2017, toen het aandeel 4,8 procent bedroeg.

Indien enkel gekeken wordt naar de R&D-uitgaven door bedrijven in Nederland (exclusief overheidsinstellingen) dan ligt het aandeel van de bedrijven in de keten T&U iets hoger. Voor 2020 gaat het om een percentage van 5,5 procent. Vergeleken met 2017 (5,3 procent) is ook in het aandeel van keten T&U bedrijven binnen alleen Nederlandse bedrijven een lichte stijging te zien.

Naast de R&D-uitgaven van de gehele keten T&U, is er ook een uitsplitsing te maken tussen R&D-uitgaven door de primaire productiesector en R&D-uitgaven door de overige sectoren in de keten T&U. Figuur 7.2 laat zien dat de R&D-uitgaven door de primaire productiesector tussen 2017 en 2020 met maar liefst 41 procent zijn toegenomen, van 178 miljoen naar 251 miljoen euro. In 2020 werd iets meer dan een kwart (251 van de 980 miljoen euro) van de R&D-uitgaven gespendeerd door de primaire sector. In 2017 en 2018 was dit iets meer dan 21 procent en in 2019 bijna 24 procent. Over de periode 2017 tot en met 2020 werd door bedrijven in de primaire sector circa 60 procent van de R&D-uitgaven besteed aan eigen of ingeleende activiteiten.

7.2. R&D-uitgaven door de primaire sector in de keten T&U

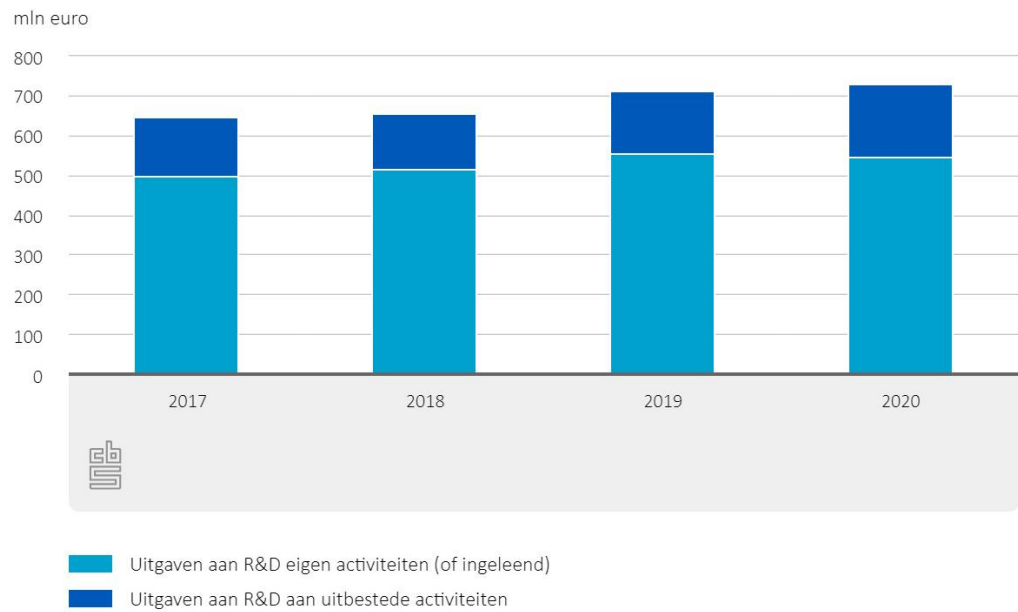

Bron: CBS

Circa drie kwart van de totale R&D-uitgaven door bedrijven in de keten T&U betreft bedrijven buiten de primaire sector in de periode 2017 tot en met 2020. Belangrijke voorbeelden zijn bedrijven in de veredeling en vermeerdering van zaden en jonge planten. Ook bedrijven in de groothandel van landbouwproducten zorgen voor relatief veel onderzoek en ontwikkeling. Zoals blijkt uit figuur 7.3 werd in 2020 729 miljoen euro besteed aan R&D in de keten T&U door bedrijven in de overige sectoren. Dat is bijna 13 procent meer dan in 2017 het geval was, toen werd er 646 miljoen euro uitgegeven. In 2019 werd 713 miljoen euro uitgegeven aan onderzoek en ontwikkeling, net iets minder dan 2020.

Een opvallend verschil met bedrijven in de primaire sector is dat rond drie kwart van de R&D-uitgaven werd besteed aan eigen of ingeleende activiteiten. Bij de primaire sector ligt, zoals eerder vermeld, de verdeling tussen R&D-uitgaven aan uitbestede activiteiten en R&D-uitgaven aan eigen of ingeleende activiteiten dicht bij elkaar.

7.3. R&D-uitgaven door de overige sectoren in de keten T&U

Bron: CBS

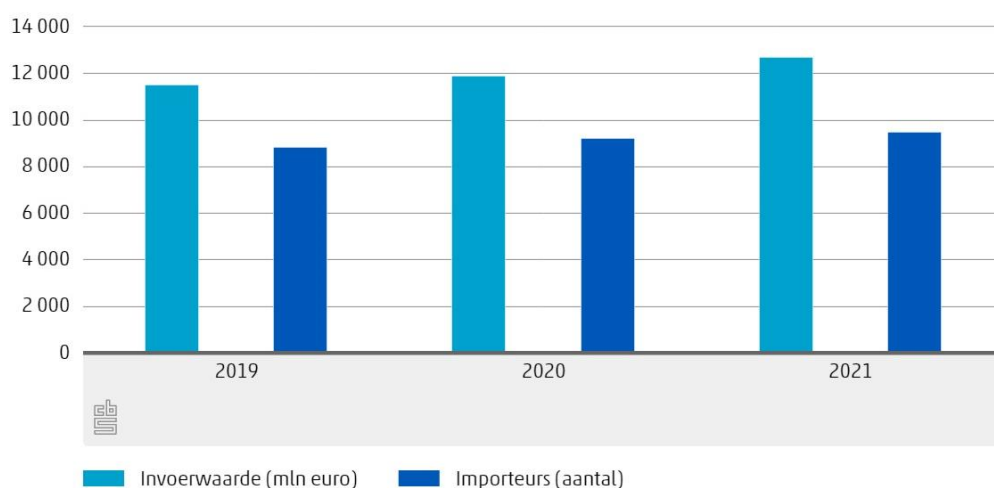
8. Invoer

8.1 Invoer volgens bedrijfstakkenbenadering

De invoer door bedrijven in de keten T&U had in 2021 een waarde van 12,7 miljard euro, te zien in figuur 8.1.1. Dat is ruim 10 procent meer dan in 2019 (11,5 miljard euro). Het aantal importeurs nam in dezelfde periode met 7,5 procent toe, van 8,8 duizend in 2019 tot 9,5 duizend in 2021. De coronapandemie, gedurende de jaren 2020 en 2021, lijkt daarmee een beperkte impact te hebben gehad op invoer door bedrijven in de tuinbouwketen.

Het aandeel van bedrijven in de keten T&U in de totale goedereninvoer door Nederland, was in 2021 met 2,4 procent bijna even groot als in 2019. Toen was het aandeel van de keten T&U 2,5 procent van de totale goedereninvoer. In 2020 was dit aandeel enigszins hoger (2,8 procent).

8.1.1. Invoerwaarde en aantal importeurs in keten T&U

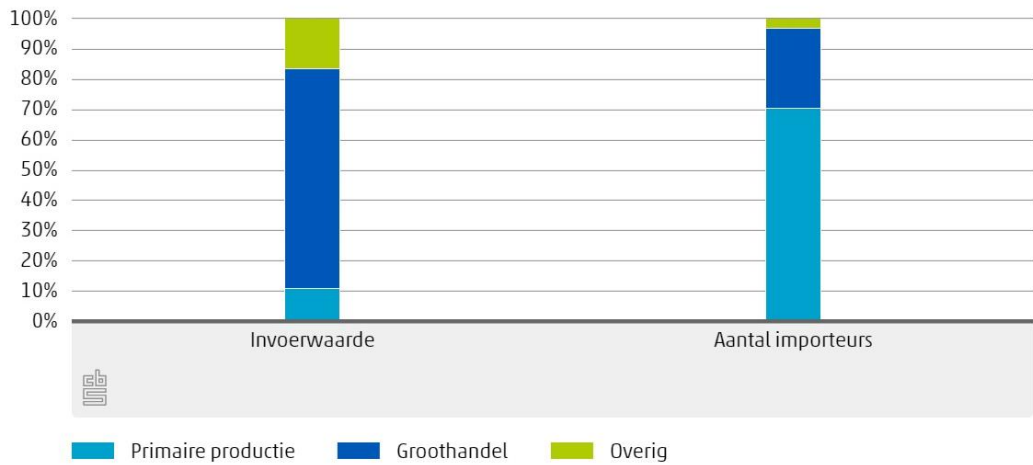
Bron: CBS

Wanneer de invoer wordt opgesplitst naar primaire productie en groothandel is in figuur 8.1.2 te zien dat ongeveer 73 procent van de totale invoerwaarde in 2021 invoer door bedrijven in de groothandel betreft. Een veel kleiner aandeel betreft directe import door bedrijven in de primaire productie (11 procent). De overige import wordt verricht door bedrijven in de tuinbouwketen met als belangrijkste bedrijfsactiviteit bijvoorbeeld het verwerken van groente of fruit of zakelijke dienstverlening ten behoeve van de primaire productiesector.

Het aantal importeurs laat een heel ander beeld zien. Zoals blijkt uit figuur 8.1.2 is in 2021 het aandeel van de primaire productie in het totale aantal importeurs in de tuinbouwketen met ruim 70 procent beduidend groter dan het aandeel van de groothandel (27 procent). Doordat importeurs binnen de primaire productie vaak kleine bedrijven zijn, die doorgaans een lagere invoerwaarde genereren, is het aandeel van de primaire producten in het aantal importeurs relatief hoog, maar laag voor wat betreft de totale invoerwaarde van de tuinbouwketen. Omdat de importerende groothandelaren in de keten T&U in veel gevallen

grote(re) bedrijven zijn, met veelal een hoge invoerwaarde, is daar een tegengesteld beeld waarneembaar.

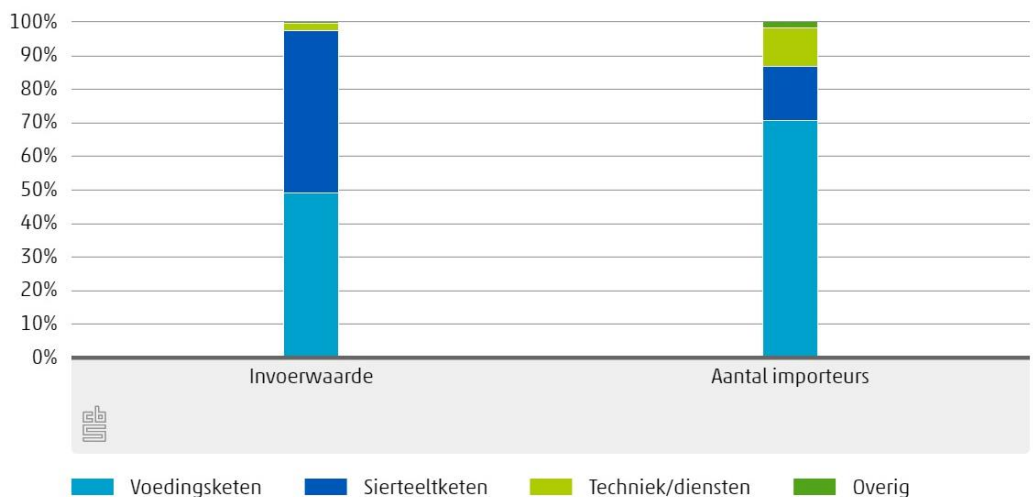
8.1.2. Goederenimport naar subsector in keten T&U, 2021

Bron: CBS

Uit figuur 8.1.3 is af te lezen dat de voedingsketen (met name groente en fruit, inclusief groothandel) en de sierteeltketen verantwoordelijk zijn voor het overgrote deel van de import in 2021. In het totaal aantal importeurs in de keten T&U hebben de twee sectoren samen een aandeel van 87 procent en bij de totale invoerwaarde is dat aandeel zelfs 98 procent. Echter waar het aandeel van de voedingsketen en de sierteeltketen in de totale invoerwaarde nagenoeg gelijk was, waren er in de voedingsketen in 2021 duidelijk meer importeurs dan in de sierteeltketen. Het overige aandeel bij de importeurs (12 procent) en bij de invoerwaarde (2 procent) komt grotendeels voor rekening van de sector techniek en diensten (zoals invoer door zaadveredelaars of kassenbouwers).

8.1.3. Goederenimport naar soort tuinbouwsector, 2021

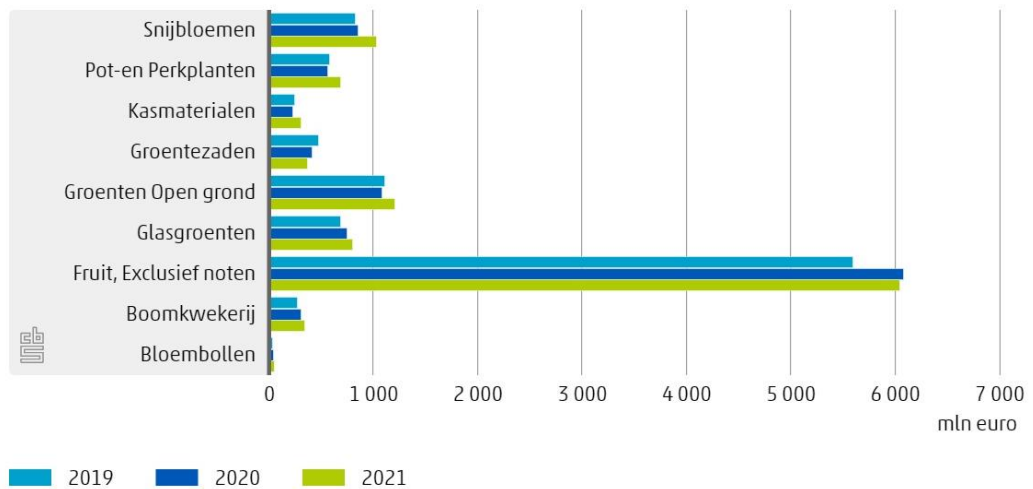

Bron: CBS

8.2 Invoer volgens goederenbenadering

Tot nu toe is gekeken naar de invoer volgens de SBI-benadering, waarbij wordt gekeken naar wie er invoert (zoals de groothandel in groente en fruit) en niet wat er wordt ingevoerd (zoals groente en fruit). Dat laatste heet hier de goederenbenadering. Vaak overlappen deze benaderingen elkaar, maar de cijfers zijn nooit identiek doordat bedrijven in de tuinbouwketen in theorie ook andere goederen kunnen invoeren dan alleen tuinbouwproducten. Bovendien kunnen bedrijven die niet tot de keten behoren ook tuinbouwproducten invoeren, evenals buitenlandse bedrijven die niet in Nederland zijn geregistreerd en daardoor niet voorkomen in het ABR. Deze buitenlandse bedrijven vallen buiten de goederenhandelsstatistiek.

8.2.1 Opdeling tuinbouwimport naar productsoorten

Bron: CBS

De totale invoerwaarde volgens de bedrijfstakkenbenadering (zie bijlage 1) is in 2021 iets hoger dan de totale invoerwaarde volgens de goederenbenadering (zie bijlage 2), namelijk 12,7 miljard euro tegenover 10,9 miljard euro.

Bij de goederenbenadering, zoals weergegeven in 8.2.1, wordt uitgegaan van de invoer van primaire tuinbouwproducten, evenals groentezaden (een deel van de uitgangsmaterialen, waarbij het overige deel voornamelijk overlapt met sierteeltgoederen) en kasmaterialen. Fruit had in 2021 een aandeel van 56 procent in de totale invoer van tuinbouwgoederen. Op grote afstand gevolgd door groenten open grond (11 procent) en snijbloemen (10 procent).

De waarde van de goederenimport was in 2021 10 procent hoger dan in 2019, vergelijkbaar met de groei bij de bedrijfstakkenbenadering. De grootste procentuele groei vond plaats bij de import van boomkwekerijproducten (29 procent), gevolgd door kasmaterialen (26 procent) en bloembollen (26 procent). Alleen groentezaden lieten een daling (-22 procent) zien in importwaarde over de periode 2019-2021.

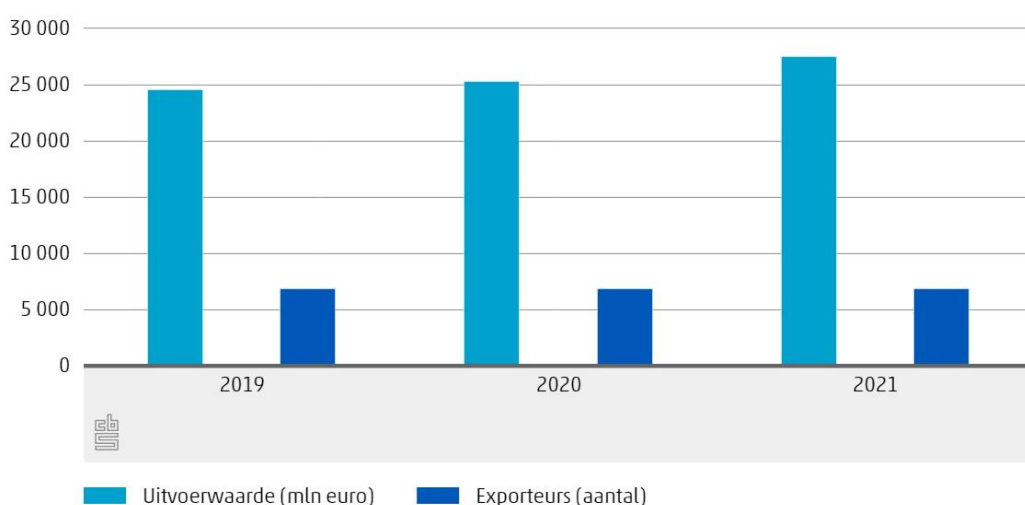
9. Uitvoer

9.1 Uitvoer volgens bedrijfstakkenbenadering

De uitvoerwaarde van bedrijven in de keten T&U is ruim het dubbele van de invoerwaarde. Ook hier is, ondanks de coronapandemie in 2020 en 2021, sprake van een duidelijke groei. In figuur 9.1.1 is te zien dat de uitvoerwaarde is toegenomen van 24,6 miljard euro in 2019 tot 27,6 miljard euro in 2021. Een groei van 12 procent. Het aantal exporteurs is in dezelfde periode niet veel veranderd en ligt rond de 6,9 duizend. De gemiddelde waarde van uitvoer per exporteur ligt rond de 4 miljoen euro tegenover gemiddeld 1,3 miljoen euro invoerwaarde per importeur.

De bedrijven in de keten T&U hebben een gezamenlijk aandeel van 4,7 procent in de totale waarde van de goederenexport door Nederland. Dat is iets lager dan in 2020 (5,3 procent). De belangrijkste oorzaak is dat – ondanks dat de waarde van de uitvoer van de tuinbouwketen in 2021 met bijna 9 procent toenam – de totale exportwaarde van Nederland in 2021 met ruim 22 procent steeg. Na het matige exportjaar 2020, toen onder invloed van de coronapandemie de totale uitvoerwaarde van Nederland met ruim 6 procent daalde, veerde de export van sommige sectoren onder invloed van zowel toegenomen prijzen als volumes in 2021 dusdanig fors terug dat het aandeel van de tuinbouwketen in het totaal terugliep.

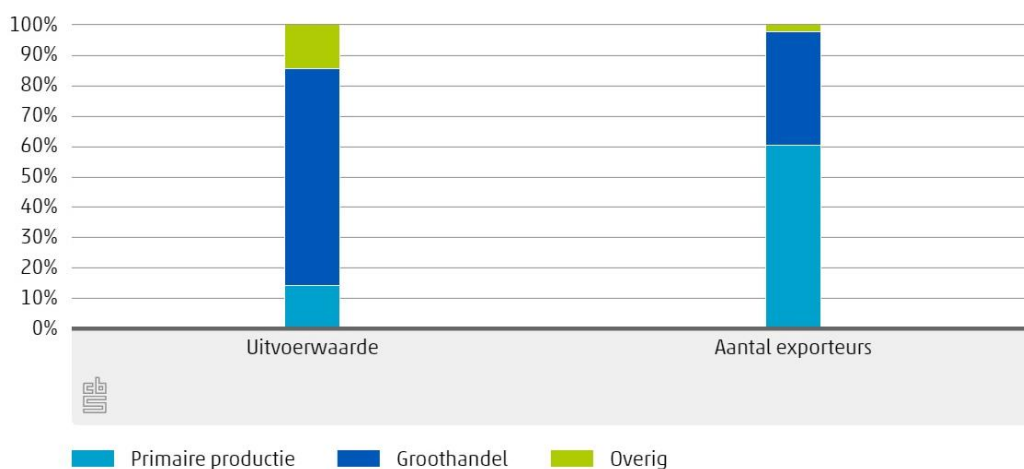
9.1.1. Uitvoerwaarde en aantal exporteurs in keten T&U

Bron: CBS

Bij de uitvoer is eenzelfde patroon zichtbaar als bij de invoer (zie paragraaf 8.1). De groothandel is oververtegenwoordigd in termen van handelswaarde, maar er het aantal handelaren in de primaire tuinbouwproductie is hoger dan in de groothandel. Binnen de keten T&U heeft de groothandel een aandeel van 71 procent in de totale uitvoerwaarde en een aandeel van 37 procent in het aantal exporteurs. Daar staat tegenover dat 60 procent van de exporteurs in de keten T&U afkomstig is uit primaire productie, maar slechts een aandeel van 14 procent hebben in de uitvoerwaarde. Het overgrote deel van de tuinbouwketenproductie wordt dus geëxporteerd via groothandelaren.

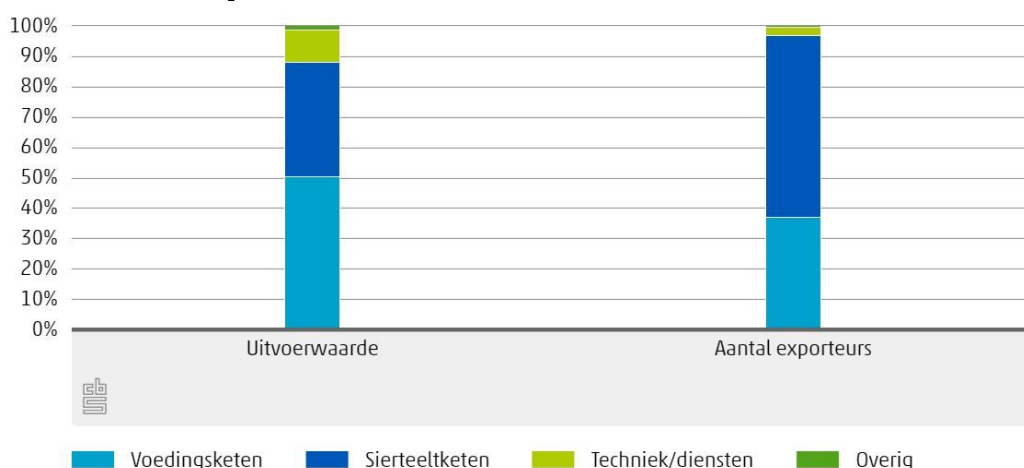
9.1.2. Goederenexport naar subsector in keten T&U, 2021

Bron: CBS

De bedrijven in de sierteeltketen, van teler tot groothandel, zijn het meest vertegenwoordigd in het totale aantal exporteurs (60 procent) binnen de keten T&U, zoals is te zien in figuur 9.1.3. De overige exporteurs zitten met name in de voedingsketen (37 procent). De voedingsketen is wel verantwoordelijk voor de helft van de exportwaarde, waar de siertelers een gezamenlijk aandeel van 38 procent hebben. Bedrijven in de techniek (zoals kassenbouwers) en de diensten (zoals zadenveredelaars) zorgen per exporteur voor relatief veel exportwaarde. Met nog geen 3 procent van het totale aantal exporteurs zorgen deze bedrijven namelijk voor bijna 11 procent van de totale uitvoerwaarde van de keten T&U.

9.1.3. Goederenexport naar soort tuinbouwsector, 2021

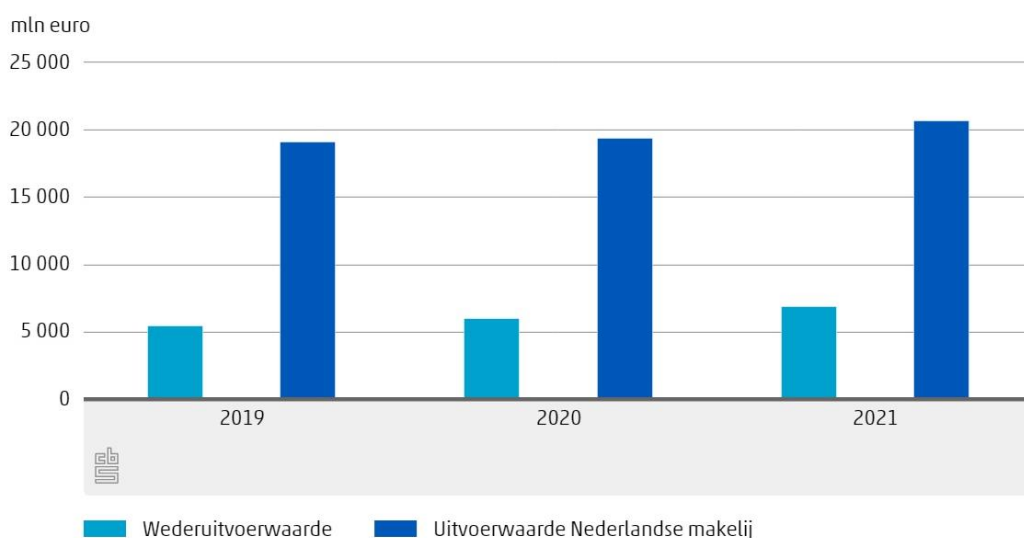
Bron: CBS

Binnen de uitvoercijfers kan het CBS een uitsplitsing maken naar uitvoer van goederen van Nederlandse makelij en wederuitvoer van goederen van buitenlandse makelij (figuur 9.1.4). Circa drie kwart van de uitvoerwaarde betreft tuinbouw van eigen bodem en circa een kwart is wederuitvoer van goederen die eerder zijn ingevoerd. De ontwikkeling bij

wederuitvoer sinds 2019 blijkt sterker te zijn (26 procent) dan de groei van 8 procent bij de uitvoer van Nederlandse makelij. Absoluut gezien nam de uitvoer van Nederlandse makelij in 2021 (1,3 miljard euro) wel sterker toe dan de wederuitvoer (0,9 miljard euro)

Wederuitvoer betreft met name fruit dat in andere landen wordt geproduceerd. Denk aan bananen, druiven of avocado's. Bij de uitvoer van Nederlandse makelij zijn de sectoren sierteelt en voeding (groente en fruit) ongeveer gelijk vertegenwoordigd.

9.1.4. Waarde wederuitvoer en uitvoer van Nederlandse makelij van keten T&U

Bron: CBS

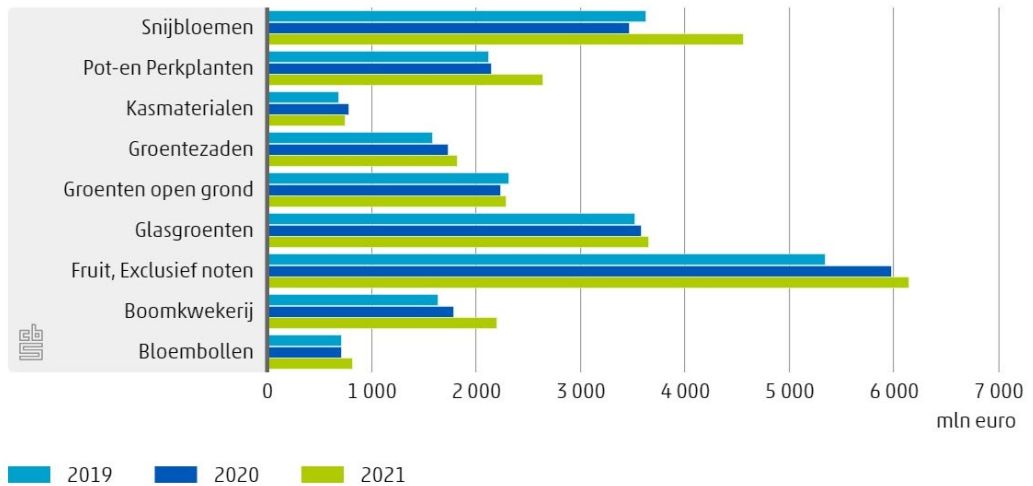
9.2 Uitvoer volgens goederenbenadering

De tuinbouwexport bedroeg in 2021 volgens de goederenbenadering 24,8 miljard euro. Net als aan de importkant is dit cijfer lager dan de waarde berekend volgens de bedrijfstakkenbenadering (27,6 miljard euro).

Uit figuur 9.2.1 blijkt dat net zoals bij de invoer fruit ook het belangrijkste tuinbouwexportproduct is, met een waarde van 6,2 miljard euro in 2021. De verschillen tussen de andere productcategorieën zijn echter veel kleiner. Een aanzienlijk deel van de fruitexport via Nederland is de export van fruit van buitenlandse oorsprong. Grotendeels betreft dit wederuitvoer, waarbij goederen permanent of tijdelijk in Nederlandse handen zijn. In mindere mate betreft het uitgaande quasi-doorvoer, waarbij goederen permanent in buitenlandse handen blijven. Na fruit volgen snijbloemen (4,6 miljard), glasgroenten (3,7 miljard) en pot- en perkplanten (2,7 miljard) als producten met de hoogste uitvoerwaarde.

Tussen 2019 en 2021 is de export volgens de goederenbenadering met 16 procent gestegen, 4 procentpunt meer dan het groeipercentage dat eerder werd gezien bij de bedrijfstakkenbenadering. De grootste procentuele groei vond plaats bij de export van boomkwekerijproducten (34 procent), gevolgd door snijbloemen (26 procent) en pot- en perkplanten (25 procent).

9.2.1. Opdeling tuinbouwexport naar productsoorten

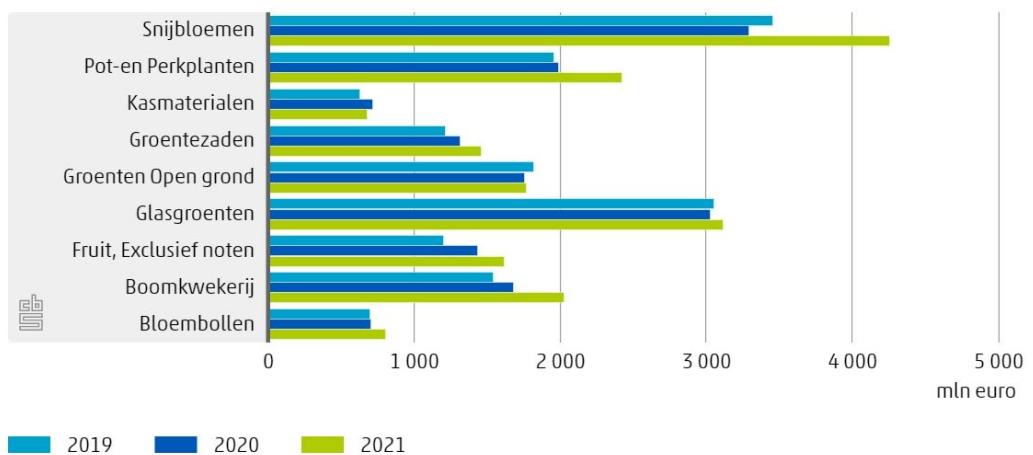

Bron: CBS

Zoals eerder al aangegeven omvat een groot deel van de Nederlandse fruitexport de export van fruit van buitenlandse makelij. Voor het overgrote deel betreft dat wederuitvoer en voor een kleiner deel uitgaande quasi-doorvoer.

De uitvoer van Nederlandse makelij is voor de Nederlandse economie het meest relevante deel van de tuinbouwexport. Daaraan wordt per euro export veel meer verdiend dan aan wederuitvoer of doorvoer. Kijkend naar de export van goederen van Nederlandse bodem in figuur 9.2.2 dan is fruit niet meer het grootste exportproduct binnen de tuinbouw, maar zijn dat snijbloemen en glasgroenten. Glasgroente van Nederlandse makelij zijn goed voor een exportwaarde van ruim 3 miljard euro. Snijbloemen van Nederlandse makelij hadden met ruim 4 miljard euro in 2021 de grootste exportwaarde binnen de keten T&U.

9.2.2. Opdeling tuinbouwexport van Nederlandse makelij naar productsoorten

Bron: CBS

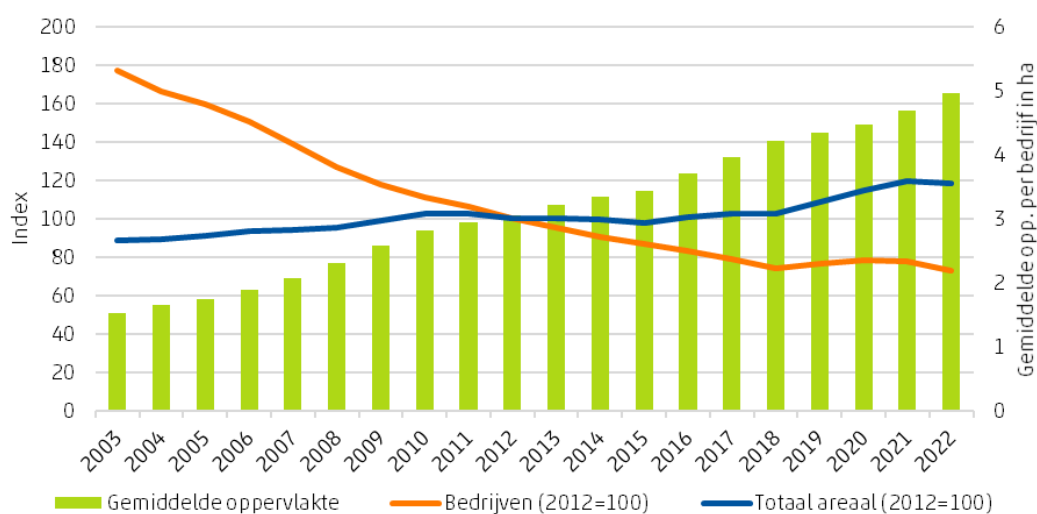
10. Structuurgegevens primaire tuinbouwbedrijven

Dit hoofdstuk geeft voor een aantal primaire tuinbouwbedrijven de ontwikkeling van de arealen, het aantal bedrijven en het areaal per bedrijf in één figuur. De primaire tuinbouwbedrijven die worden onderscheiden zijn: groenteteeltbedrijven onder glas en groenteteeltbedrijven in de opengrond, fruitbedrijven, bloembollenbedrijven, boomkwekerijbedrijven, snijbloemenbedrijven en pot- en perkplantbedrijven. De figuren zijn gebaseerd op informatie uit de landbouw telling van het CBS. De figuren zijn de geactualiseerde figuren die ook op de website: www.agrimatie.nl van WEcR te vinden zijn.

10.1 Groenteteeltbedrijven onder glas

In figuur 10.1.1 is te zien dat het aantal groenteteelt bedrijven onder glas tussen 2003 en 2022 sterk is afgenomen. Tussen 2018 en 2020 was er een stabilisatie, maar in 2022 is het aantal bedrijven weer afgenomen. Daar staat tegenover dat het areaal groenteteelt onder glas nagenoeg gelijk is gebleven met een toename in de bovengenoemde jaren. Het jaar 2022 volgt die trend niet. Dit betekent dat de gemiddelde oppervlakte per bedrijf sterk is gestegen.

10.1.1. Glasgroenteteeltbedrijven; aantal bedrijven en arealen

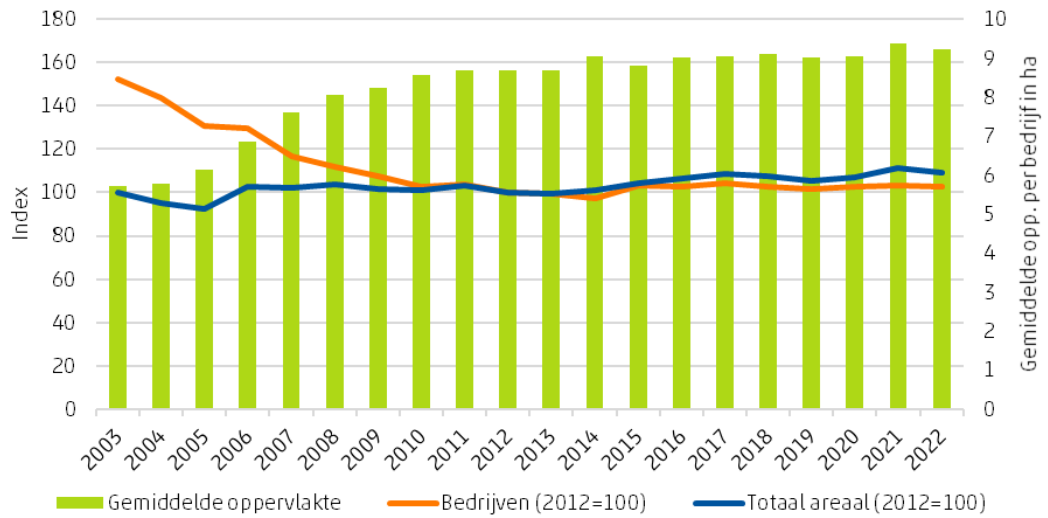

Bron: CBS, bewerking Wageningen Economic Research

10.2 Groenteteeltbedrijven opengrond

Figuur 10.2.1 geeft de ontwikkeling van het aantal vollegrondse groentebedrijven. Het aantal bedrijven is sinds 2013 redelijk stabiel. Het areaal groenteteelt in de opengrond nam beperkte toe met als gevolg dat ook de gemiddelde oppervlakte per bedrijf iets is toegenomen sinds 2013.

10.2.1. Vollegronds groentebedrijven: aantal bedrijven en arealen

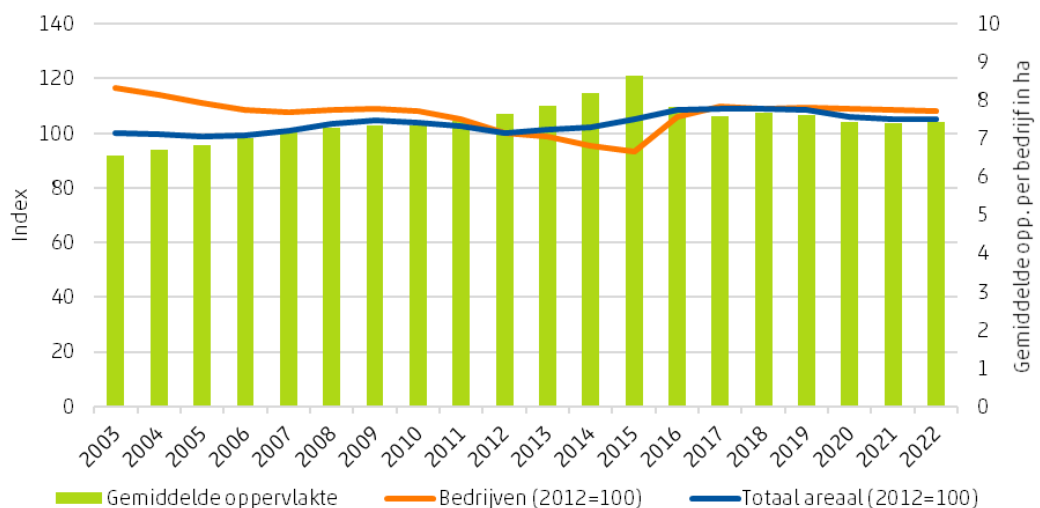

Bron: CBS, Bewerking Wageningen Economic Research

10.3 Fruitteeltbedrijven

In 2016 is er sprake van een trendbreuk in de registratie van bedrijven met fruitteelt. Met ingang van 2016 wordt het areaal hoogstamboomgaard in de registratie opgenomen onder fruitteelt. Dit zorgde voor een toename van ruim 400 bedrijven met fruitteelt. Omdat het voornamelijk bedrijven met een klein areaal fruit betreft (gemiddeld iets meer dan 1 hectare) zorgt dit voor een daling van het gemiddelde areaal fruitteelt in 2016. Na een afhankelijke toename van het totale areaal tot aan 2019 daalt het totale areaal en het aantal bedrijven licht. Ook de gemiddelde omvang neemt beperkt af, zo blijkt uit 10.3.1.

10.3.1. Fruitteeltbedrijven: aantal bedrijven en arealen

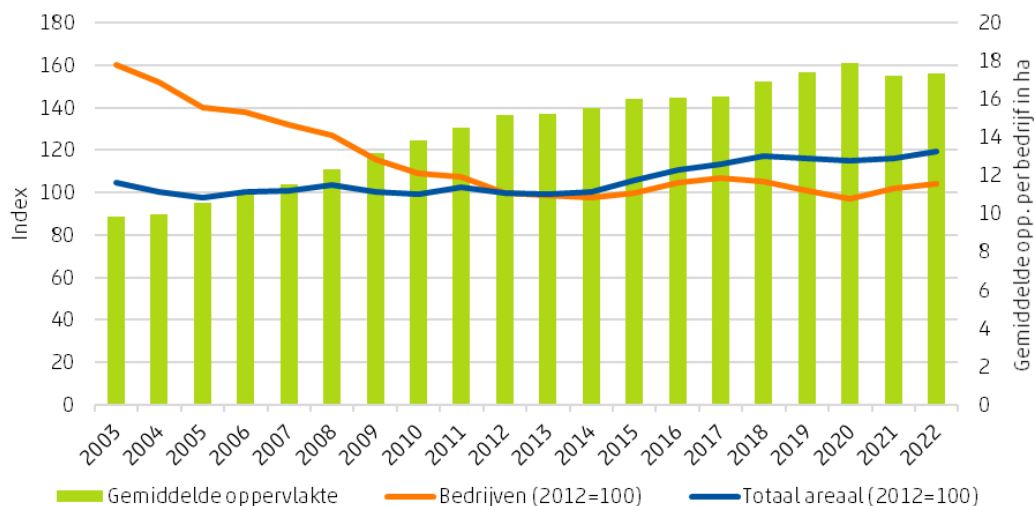
Bron: CBS, Bewerking Wageningen Economic Research

10.4 Bloembollenbedrijven

Onderstaande figuur geeft de ontwikkeling aan van het aantal bloembollenbedrijven. Het aantal bedrijven is sinds 2012 redelijk stabiel maar schommelt daarna wat omhoog (rond

2017) en wat omlaag (2020). Daar staat tegenover dat het areaal bloembollen wel is gestegen met als gevolg dat ook de gemiddelde oppervlakte per bedrijf sterk is toegenomen. De laatste twee jaren is de gemiddelde omvang wat lager dan in 2020 omdat ook het aantal bedrijven wat toenam.

10.4.1. Bloembollenbedrijven: aantal bedrijven en arealen

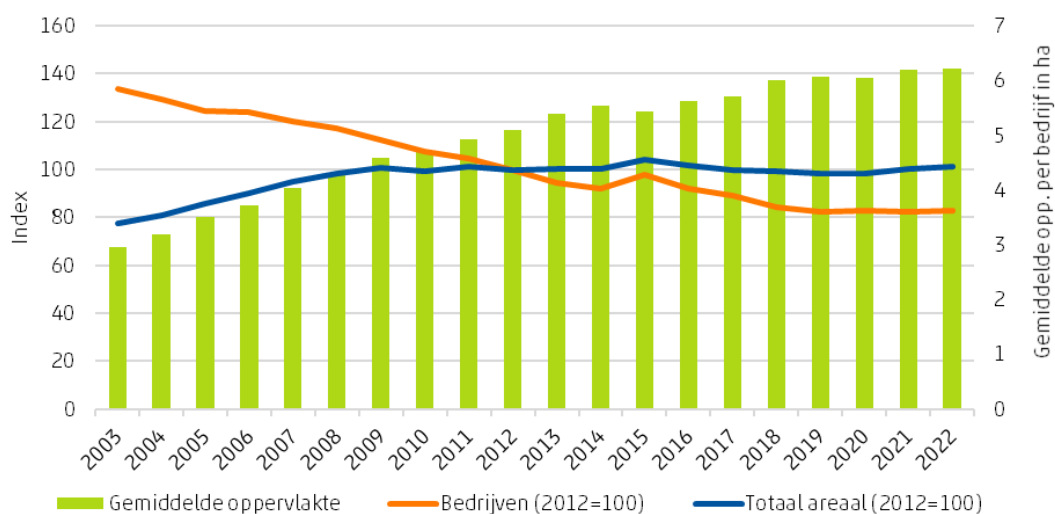

Bron: CBS, bewerking Wageningen Economic Research

10.5 Boomkwekerijbedrijven

De ontwikkeling van het aantal boomkwekerijbedrijven vertoont tussen 2003 en 2019 een forse daling. Daarna stabiliseert het aantal bedrijven echter. Het totale areaal boomkwekerij groeit juist de laatste twee jaar met als gevolg dat de gemiddelde oppervlakte, na een sterke groei in de periode 2003-2018 ook de laatste jaren nog een gestage toename kent.

10.5.1. Boomkwekerijbedrijven: aantal bedrijven en arealen

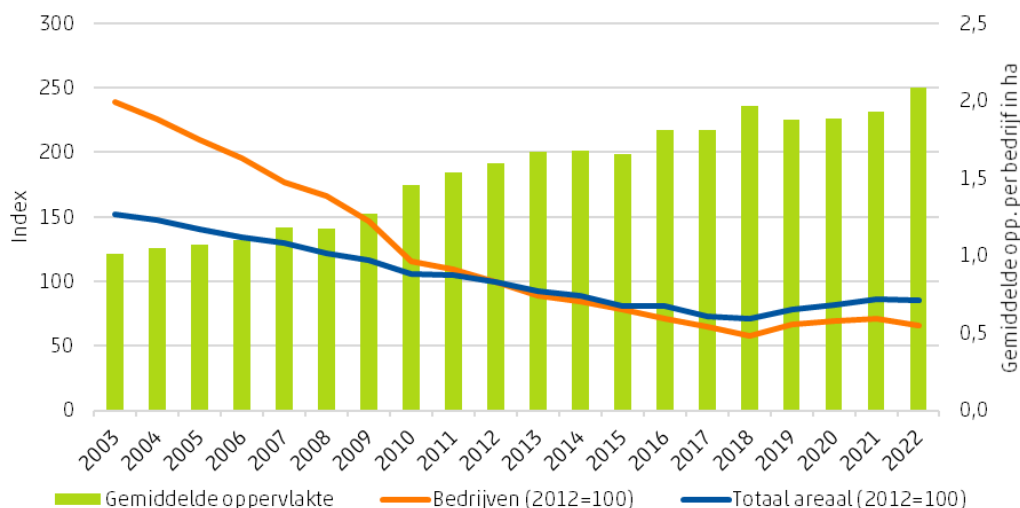

Bron: CBS, bewerking Wageningen Economic Research

10.6 Snijbloemenbedrijven

Figuur 10.6.1 laat zien dat de ontwikkeling van zowel het aantal snijbloemenbedrijven als het totale areaal snijbloemen een forse daling vertoont. Omdat het aantal bedrijven sterker daalt dan het areaal neemt de gemiddelde oppervlakte per bedrijf nog wel toe. Wel is sinds 2018 een trendbreuk zichtbaar. Het totale areaal nam toe en ook steeg het aantal bedrijven aanvankelijk. Dit laatste heeft geen vervolg gekregen in 2022. De gemiddelde oppervlakte per bedrijf steeg wel in 2022.

10.6.1. Snijbloemenbedrijven: aantal bedrijven en arealen

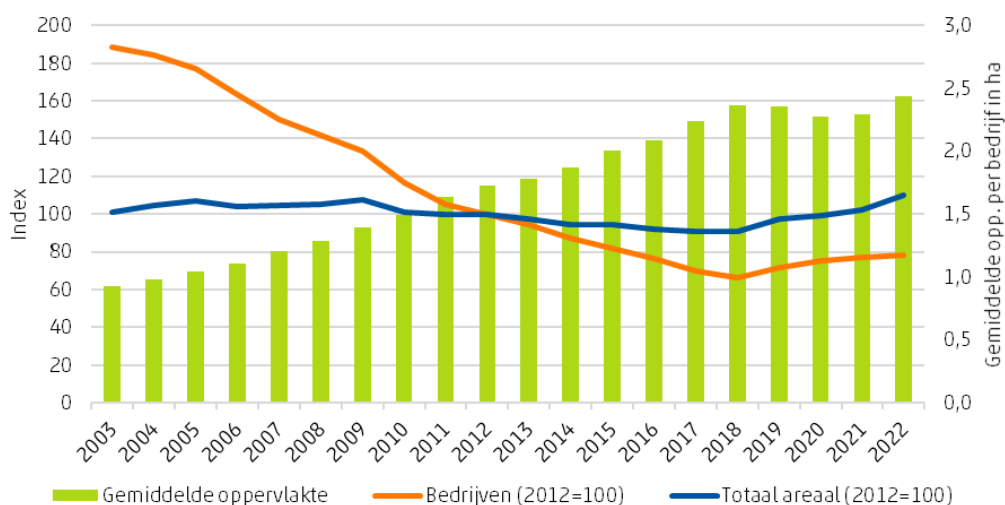

Bron: CBS, bewerking Wageningen Economic Research

10.7 Pot- en perkplantbedrijven

Het aantal pot- en perkplantbedrijven is tussen 2003 en 2018 sterk afgenomen. Het totale areaal kende een licht negatieve trend. Omdat het aantal bedrijven sterk daalde is de gemiddelde oppervlakte per bedrijf in deze periode sterk toegenomen. Wel is sinds 2018 een trendbreuk zichtbaar. Het aantal bedrijven groeide en ook stijgt het totale areaal sinds die tijd.

10.7.1. Pot- en perkplantbedrijven: aantal bedrijven en arealen

Bron: CBS, bewerking Wageningen Economic Research

11. Financiële gegevens primaire tuinbouwbedrijven

Dit hoofdstuk geeft voor een aantal primaire tuinbouwbedrijven de ontwikkeling van het inkomen uit bedrijf, de rentabiliteit en de solvabiliteit. De tuinbouwbedrijven die worden onderscheiden zijn: groenteteeltbedrijven onder glas en groenteteeltbedrijven in de opengrond, fruitbedrijven, bloembollenbedrijven, boomkwekerijbedrijven, snijbloemenbedrijven en pot- en perkplantbedrijven. De gegevens zijn gebaseerd op informatie uit het bedrijveninformatienet. De gegevensverzameling is een wettelijke onderzoekstaak (WOT) die door WEcR in opdracht van LNV wordt uitgevoerd ten behoeve van rapportage aan Brussel en valt onder de verantwoordelijkheid de onafhankelijke WOT unit Centrum voor Economische Informatievoorziening (CEI).

Het Bedrijveninformatienet is een representatief panel van ongeveer 1 500 land- en tuinbouwbedrijven. Het panel representeert de bedrijven uit de CBS-Landbouwteiling die groter zijn dan 25 duizend euro Standaardopbrengst. De hele kleine bedrijven worden dus niet gerepresenteerd. De opgenomen land- en tuinbouwbedrijven vertegenwoordigen door de jaren heen ongeveer 85 procent van alle bedrijven uit de Landbouwteiling en ruim 99 procent van de totale agrarische productie (gemeten in Standaardopbrengst). De hier gepresenteerde informatie over de financiële situatie van verschillende typen tuinbouwbedrijven is ook terug te vinden op de website: www.agrimatie.nl.

Het kengetal inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje is gedefinieerd als de vergoeding die de ondernemers en hun huishoudens hebben behaald voor de inzet van hun arbeid en kapitaal in het bedrijf. Het inkomen wordt berekend door de totale opbrengsten van het bedrijf te verminderen met de betaalde kosten en afschrijvingen en te vermeerderen met het saldo van buitengewone baten en lasten.

Het kengetal rentabiliteit geeft het totaal van de opbrengsten die per 100 euro kosten wordt gerealiseerd. De kosten zijn daarbij de totale kosten, dus inclusief berekende kosten voor de inzet van onbetaalde arbeid en vermogen. Wanneer de totale kosten niet volledig door de opbrengsten worden goed gemaakt resulteert een cijfer beneden 100. Zijn de opbrengsten hoger dan de kosten dan is de rentabiliteit hoger dan 100.

Het kengetal solvabiliteit geeft aan welk deel het eigen vermogen uitmaakt van het totaal vermogen.

11.1 Groenteteeltbedrijven onder glas

De laatste jaren is het inkomen uit bedrijf voor glasgroentebedrijven volgens voorlopige cijfers toegenomen, waarbij 2022 gemiddeld genomen een goed jaar is geweest. Wel duidelijk is dat de spreiding tussen de bedrijven in deze sector groot is (agrimatie.nl, 2023).

De rentabiliteit van het gemiddelde glasgroentebedrijf is in 2021 volgens deze voorlopige cijfers 115. Dit is 1 punt hoger dan in 2020. De toename van de rentabiliteit is het resultaat van een sterkere opbrengsten- dan kostenstijging. Met een geraamde gemiddelde rentabiliteit van 115 ontvangt de ondernemer dus meer dan een marktconforme vergoeding voor de inzet van eigen arbeid en vermogen. Volgens een raming over het jaar

2022 neemt de spreiding in dat jaar verder toe. Ook is het inkomen uit bedrijf flink hoger ingeschat. Definitieve cijfers van 2021 zullen eind 2023 worden gepubliceerd. De cijfers over 2022 zijn dat een jaar later.

11.1.1. Financiële situatie groenteteeltbedrijven onder glas

	2018	2019	2020	2021*	2022**
Inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje (<i>euro</i>)	232 900	265 300	261 400	270 200	416 300
Rentabiliteit (<i>percentage</i>)	111	115	114	115	120
Solvabiliteit (<i>percentage</i>)	58	62	63	63	n.n.b.

Bron: BIN – WEcR 2023

Noot: Aje = Arbeidsjaareenheid; Rentabiliteit is opbrengst per 100 euro kosten

2021* = voorlopige cijfers, 2022** = raming, n.n.b. = nog niet beschikbaar

11.2 Groenteteeltbedrijven open grond

Het inkomen uit bedrijf bedraagt in 2021 volgens voorlopige cijfers circa 80 duizend euro per onbetaalde aje. Dit is evenals in de zeven voorgaande jaren boven de 50 duizend euro en daarmee boven het langjarige gemiddelde over de periode 2001-2018. De rentabiliteit voor het jaar 2021 is met 105 punten net als in het voorgaande jaren enkele punten boven de 100. Dit betekent dat de vollegrondsgroenteteelers niet alleen de betaalde kosten en afschrijvingen vergoed krijgen, maar ook een meer dan marktconforme beloning (op basis van berekende kosten) ontvangen voor hun eigen arbeidsinzet en eigen vermogen. Ook in 2022 is volgens een raming het inkomen nog boven 50 duizend euro. Wel is de verwachting dat het inkomen sterk naar beneden moet worden bijgesteld in verband met gestegen kosten.

11.2.1. Financiële situatie groenteteeltbedrijven open grond

	2018	2019	2020	2021*	2022**
Inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje (<i>euro</i>)	75 400	67 800	69 500	79 800	51 400
Rentabiliteit (<i>percentage</i>)	104	103	102	105	96
Solvabiliteit (<i>percentage</i>)	71	72	77	77	n.n.b.

Bron: BIN – WEcR 2023

Noot: Aje = Arbeidsjaareenheid; Rentabiliteit is opbrengst per 100 euro kosten

2021* = voorlopige cijfers, 2022** = raming, n.n.b. = nog niet beschikbaar

11.3 Fruitteeltbedrijven

In 2021 zijn volgens voorlopige cijfers het inkomen nagenoeg gelijk aan 2020. Zowel 2020 als 2021 zijn dan een stuk betere dan de jaren 2018 en 2019. Dit betere inkomen is ook nodig omdat in 2022, volgens een raming, het inkomen onder het nulpunt terecht komt. De opbrengsten van fruitbedrijven zijn sterk afhankelijk van de weersinvloeden. Droogte of overmatige regen, zon of vorst op een verkeerd moment en oogsten pakken stevig positief of negatief uit. Naast de opbrengsten zijn ook de prijzen afhankelijk van de (Europese) oogsten. Uiteraard zijn de kosten ook relevant. In de loop van 2021 namen die gestaag

(met name energie) toe. Andere opbrengsten, zoals de verkregen coronasteun, speelden in 2020 en 2021 een rol in de positievere resultaten.

Niet elk jaar realiseren fruittelers gemiddeld genomen een rentabiliteit boven de 100. Dit betekent dat de arbeidsinzet van de ondernemer en zijn gezin en de inzet van eigen vermogen niet volledig volgens marktconforme criteria worden beloond. De opbrengsten zijn veelal wel voldoende om de betaalde kosten en afschrijvingen te compenseren. De verwachting is dat dit wellicht net wel, maar wellicht ook niet, het geval zal zijn in 2022. Daar liggen opbrengsten (per 100 euro kosten) op 84 tegen 83 voor de betaalde kosten.

11.3.1. Financiële situatie fruitteeltbedrijven

	2018	2019	2020	2021*	2022**
Inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje (euro)	28 500	27 100	61 600	62 400	- 6 800
Rentabiliteit (percentage)	90	92	100	99	84
Solvabiliteit (percentage)	74	74	72	72	n.n.b.

Bron: BIN - WEcR 2023

Noot: Aje = Arbeidsjaareenheid; Rentabiliteit is opbrengst per 100 euro kosten

2021* = voorlopige cijfers, 2022** = raming, n.n.b. = nog niet beschikbaar

11.4 Bloembollenbedrijven

Het inkomen uit bedrijf, volgens voorlopige cijfers, wordt voor het jaar 2021 geraamd op ongeveer 309 duizend euro per onbetaalde aje. Dat is een nog niet eerder vertoond hoog inkomen. Dit is vooral te danken aan de hogere kg opbrengsten in combinatie met een prima prijsvorming van de bloembollen door de goede vraag. Naar verwachting ligt de rentabiliteit in 2021 op een niveau van rond de 125 procent en is daarmee al voor het tiende jaar op rij hoger dan 100 procent. Dit betekent dat de bloembollentelers niet alleen de betaalde kosten en afschrijvingen vergoed krijgen, maar ook een meer dan marktconforme beloning (op basis van berekende kosten) ontvangen voor hun eigen arbeidsinzet en eigen vermogen. Ook in 2022 is volgens een raming de rentabiliteit hoger dan 100, ondanks gestegen kosten (o.a. voor berekening) en wat lagere opbrengsten dan een jaar eerder.

11.4.1. Financiële situatie bloembollenbedrijven

	2018	2019	2020	2021*	2022**
Inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje (euro)	115 400	133 600	118 300	308 800	221 300
Rentabiliteit (percentage)	107	110	106	127	113
Solvabiliteit (percentage)	66	68	69	68	n.n.b.

Bron: BIN - WEcR 2023

Noot: Aje = Arbeidsjaareenheid; Rentabiliteit is opbrengst per 100 euro kosten

2021* = voorlopige cijfers, 2022** = raming, n.n.b. = nog niet beschikbaar

11.5 Boomkwekerijbedrijven

Het gemiddelde inkomen uit bedrijf in de boomkwekerij steeg volgens voorlopige cijfers in 2021 naar ruim 125 duizend euro. Dit is een stijging van bijna 37 procent ten opzichte van 2020. Goede prijsvorming, door toegenomen aandacht voor de huissituatie door het thuiswerken tijdens de corona crisis hebben, daaraan bijgedragen. Maar ook spelen algemene ontwikkelingen een rol. De stijging komt ook door verdere toename van de opbrengsten door marktgerichte productie met betere prijsvorming tot gevolg en schaalvergroting van de bedrijven. De raming voor het inkomen voor 2022 ligt echter een stuk lager.

De gemiddelde rentabiliteit van boomkwekerijbedrijven steeg in 2021 van 107 naar 113 euro opbrengsten per 100 euro kosten. De raming voor 2022 gaat uit van een rentabiliteit van net boven de 100. Hiermee ligt de rentabiliteit sinds 2018 boven de 100. Dit betekent dat de boomkwekers niet alleen de betaalde kosten en afschrijvingen vergoed krijgen, maar ook een meer dan marktconforme beloning (op basis van berekende kosten) ontvangen voor hun eigen arbeidsinzet en eigen vermogen.

11.5.1. Financiële situatie boomkwekerijbedrijven

	2018	2019	2020	2021*	2022**
Inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje (euro)	82 400	86 800	92 900	127 100	77 600
Rentabiliteit (percentage)	105	106	107	113	101
Solvabiliteit (percentage)	73	73	69	74	n.n.b.

Bron: BIN – WEcR 2023

Noot: Aje = Arbeidsjaareenheid; Rentabiliteit is opbrengst per 100 euro kosten

2021* = voorlopige cijfers, 2022** = raming, n.n.b. = nog niet beschikbaar

11.6 Snijbloemenbedrijven

Het gemiddeld inkomen uit bedrijf per onbetaalde arbeidskracht stijgt ten opzichte van 2020 met 133 duizend euro naar circa 300 duizend euro in 2021 volgens voorlopige cijfers. Deze toename is het gevolg van een sterkere toename van de opbrengsten dan de kosten in dat jaar. Hiermee komt het gemiddeld inkomen uit op het hoogste niveau van deze eeuw. Rondom het gemiddelde zijn er ook dit jaar grote verschillen tussen bedrijven. Voor 20 procent van de bedrijven wordt een inkomen per onbetaalde arbeidskracht geraamd van minder dan 87 duizend euro. Terwijl voor een even zo grote groep bedrijven een inkomen wordt verwacht van boven de 510 duizend euro.

De verwachting is dat snijbloemenbedrijven in 2021 een rendement (opbrengst per 100 euro kosten) zullen hebben van 122. Dit is veel hoger dan het rendement in 2020 (111). Het laatste jaar dat de rentabiliteit onder de 100 werd gerealiseerd was in 2011. Deze verwachte rentabiliteit van 122 zorgt er voor dat ondernemers een meer dan marktconforme beloning overhouden voor de inzet van zijn arbeid en kapitaal. Achteraf bezien was dit rendement zeer welkom. Het jaar 2022 verliep gemiddeld minder gunstig volgens een raming. Het uitbreken van de oorlog tussen Rusland en Oekraïne veroorzaakte naast directe afzetproblemen ook hogere kosten van onder andere energie. Door toegenomen kosten voor bijna alles nam de inflatie ook toe voor consumenten. Omdat

snijbloemen nog altijd als luxeproduct worden gezien, maakt men zich zorgen over de verkopen voor de langere termijn. De raming over 2022 gaat nog wel uit van een positief inkomen van rond de 85 duizend euro. Maar dat geldt lang niet voor iedereen, geeft de spreiding (www.agrimatie.nl, 2023) aan.

Zoals ieder jaar zijn er grote verschillen tussen de bedrijven. Zo wordt voor 20 procent van de bedrijven een rentabiliteit geraamd van minder dan 88, terwijl voor een even zo grote groep bedrijven een rendement van meer dan 117 wordt berekend. Doordat relatief veel bedrijven de laatste jaren goede resultaten hebben gehad, is de vermogenspositie tot aan 2021 sterk verbeterd. In 2022 vallen bedrijven echter sterk terug, hoeveel is nog niet bekend.

11.6.1. Financiële situatie

	2018	2019	2020	2021*	2022**
Inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje (euro)	133 900	167 600	166 000	299 100	86 100
Rentabiliteit (percentage)	107	109	111	122	101
Solvabiliteit (percentage)	53	55	58	68	n.n.b.

Bron: BIN – WEcR 2023

Noot: Aje = Arbeidsjaareenheid; Rentabiliteit is opbrengst per 100 euro kosten

2021* = voorlopige cijfers, 2022** = raming, n.n.b. = nog niet beschikbaar

11.7 Pot- en perkplantbedrijven

Het gemiddelde inkomen uit bedrijf per onbetaalde arbeidskracht is voor 2021 volgens voorlopige cijfers op ongeveer 264 duizend euro uitgekomen. Dit is een stijging van circa 130 duizend euro ten opzichte van 2020. Hogere opbrengsten zijn hier met name debet aan. Het gemiddelde inkomen per onbetaalde arbeidskracht ligt al sinds 2014 boven de 100 duizend euro. Het verschil tussen de beste en de minst presterende bedrijven is daarbij onverminderd groot. Deze bandbreedte loopt in 2021 van 29 duizend euro tot 383 duizend euro. Een groep van 20 procent van de bedrijven realiseert een inkomen onder deze bandbreedte. Een even zo grote groep behaalt een inkomen boven deze bandbreedte. Na een dergelijk goed jaar kwam in 2022 duidelijk een kanteling in de positieve resultaten. Volgens een raming dalen de inkomens zelfs onder het nulpunt. Hogere kosten van onder andere energie, verpakkingen zoals plastics en vervoer, bij lagere producties tegen soms ook lagere prijzen dan het top jaar 2021 waren hier de oorzaak van.

De verwachting is dat pot- en perkplantenbedrijven in 2021 een rendement (opbrengst per 100 euro kosten) zullen hebben van 112. Dit is hoger dan het rendement in 2020 (105). Ook hier is de spreiding groot. Voor 2022 wordt de rentabiliteit een stuk lager geraamd. De verwachte rentabiliteit van 96 zorgt er voor dat ondernemers een minder dan marktconforme beloning overhouden voor de inzet van zijn arbeid en kapitaal.

11.7.1. Financiële situatie pot- en perkplantenbedrijven

	2018	2019	2020	2021*	2022**
Inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje (<i>euro</i>)	172 500	138 100	134 200	264 600	- 5 800
Rentabiliteit (<i>percentage</i>)	107	105	105	112	96
Solvabiliteit (<i>percentage</i>)	57	57	58	62	n.n.b.

Bron: BIN - WEcR 2023

Noot: Aje = Arbeidsjaareenheid; Rentabiliteit is opbrengst per 100 euro kosten

2021* = voorlopige cijfers, 2022** = raming, n.n.b. = nog niet beschikbaar

Bijlage 1. Afbakening keten T&U

B1. SBI-afbakening

Subsector	SBI 2008- code	SBI 2008-beschrijving	Gehele SBI	Maatwerk	
Primaire productie	01.11	Teelt van granen, peulvruchten en oliehoudende zaden		X	
	01.13	Teelt van groenten en wortel- en knolgewassen	X		
	01.19	Teelt van eenjarige gewassen	X		
	01.21	Druiventeelt	X		
	01.24	Teelt van pit- en steenvruchten	X		
	01.25	Teelt van overige boomvruchten, kleinfruit en noten	X		
	01.28	Teelt van specerijgewassen en van aromatische en medicinale gewassen	X		
	01.29	Teelt van overige meerjarige gewassen	X		
	01.30	Teelt van sierplanten	X		
	01.50	Akker- en/of tuinbouw in combinatie met het fokken en houden van dieren			X
Overige sectoren	10.39	Verwerking van groente en fruit (niet tot sap en maaltijden)	X		
	46.21.2	Groothandel in zaden, pootgoed en peulvruchten	X		
	46.21.8	Groothandel in akkerbouwproducten en veevoeder algemeen assortiment		X	
	46.21.9	Groothandel in overige akkerbouwproducten		X	
	46.22	Groothandel in bloemen en planten	X		
	46.31.1	Groothandel in groenten en fruit	X		
	72.11.1	Biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk ten behoeve van agrarische producten en processen		X	
	72.11.3	Biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk voor overige toepassingen		X	
	72.19.1	Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van landbouw en visserij (niet biotechnologisch)		X	
	72.19.2	Technisch speur- en ontwikkelingswerk		X	
	72.19.3	Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van gezondheid en voeding (niet biotechnologisch)		X	
	72.19.9	Overig speur- en ontwikkelingswerk op natuurwetenschappelijk gebied (niet biotechnologisch)		X	
	82.99.1	Veilingen van landbouw - tuinbouw - en visserijproducten		X	
	+	maatwerkbedrijven uit de overige sectoren verspreid over verschillende, niet eerder genoemde SBIs			X

Bijlage 2. GN-codes in- en uitvoer

B2. GN-codes keten T&U

Bloembollen	Glasgroenten (vervolg)	Groenten open grond (vervolg)	Fruit, exclusief noten (vervolg)
06011010	07108061	07129050	08102010
06011020	07108069	07129090	08102090
06011030	07108070	07131010	08103010
06011040	07114000	07131090	08103030
06011090	07115100	07132000	08103090
Boomkwekerij	07129030	07133100	08104010
06021010	Groenten open grond	07133200	08104030
06021090	07031011	07133310	08104050
06022010	07031019	07133390	08104090
06022020	07031090	07133400	08105000
06022030	07032000	07133500	08106000
06022080	07039000	07133900	08107000
06022090	07041000	07134000	08109020
06023000	07042000	07135000	08109075
06024000	07049010	07136000	08111011
06029010	07049090	07139000	08111019
06029020	07051100	Fruit, exclusief noten	08111090
06029030	07052100	08031010	08112011
06029041	07052900	08031090	08112019
06029045	07061000	08039010	08112031
06029046	07069010	08039090	08112039
06029047	07069030	08041000	08112051
06029048	07069090	08042010	08112059
06029049	07081000	08042090	08112090
06029050	07082000	08043000	08119011
06042020	07089000	08044000	08119019
06042040	07092000	08045000	08119031
Pot- en perkplanten	07094000	08051020	08119039
06029070	07095950	08051022	08119050
06029091	07095990	08051024	08119070
06029099	07097000	08051028	08119075
06042090	07099100	08051080	08119080
06049091	07099210	08052010	08119085
06049099	07099290	08052030	08119095
Snijbloemen	07099390	08052050	08121000
06031100	07099920	08052070	08129025
06031200	07099940	08052090	08129030
06031300	07099950	08052110	08129040
06031400	07099960	08052190	08129070
06031500	07099990	08052200	08129098
06031910	07102100	08052900	08131000
06031920	07102200	08054000	08132000
06031970	07102900	08055010	08133000
06031980	07103000	08055090	08134010
06039000	07104000	08059000	08134030
06042011	07108010	08061010	08134050
06042019	07108080	08061090	08134065
06049011	07108085	08062010	08134095
06049019	07108095	08062030	08135012
Glasgroenten	07109000	08062090	08135015
07020000	07112010	08071100	08135019
07051900	07112090	08071900	08135031
07070005	07115900	08072000	08135039
07070090	07119010	08081010	08135091
07093000	07119030	08081080	08135099
07095100	07119050	08083010	08140000
07095910	07119070	08083090	Groentezaden
07095930	07119080	08084000	12099180
07096010	07119090	08091000	12099190
07096091	07122000	08092100	Kasmaterialen
07096095	07123100	08092900	73089051
07096099	07123200	08093010	73089059
07099310	07123300	08093090	94060031
07099910	07123900	08094005	94069031
07108051	07129011	08094090	
07108059	07129019	08101000	

Bijlage 3. Berekening R&D-uitgaven

In deze bijlage wordt een gedetailleerde beschrijving gegeven van de berekening van de R&D-uitgaven. Hierbij worden vijf stappen onderscheiden.

1. Afbakening tuinbouwketen en uitgangsmaterialen koppelen

Allereerst zijn de SBI- en maatwerkafbakeningen van de tuinbouwketen gekoppeld (op SBI en BE-ID) aan de respons- en populatiebestanden. Voor de totale keten en subsectoren is een aparte dummyvariabele aangemaakt in de bestanden om aan te geven of het bedrijf wel (1) of niet (0) tot de betreffende (sub)sector behoort.

2. Imputatie

In stap 1 is de maatwerkafbakening aan de respons- en populatiebestanden gekoppeld. Bij de respons ontstaat hierdoor een probleem: maatwerkbedrijven hoeven niet per se gerespondeerd te hebben, waardoor een deel van de maatwerkafbakening niet koppelt. Bij het populatiebestand ligt dit iets anders: maatwerkbedrijven die niet teruggevonden worden binnen de populatie, zijn voor R&D niet relevant omdat zij niet gezien worden als bedrijven die potentieel actief zijn op deze terreinen. Zij kunnen dus buiten beschouwing gelaten worden.

Maatwerkbedrijven die aanvankelijk niet zijn teruggevonden in de respons, zijn aan het responsbestand toegevoegd. Daarmee bevatten de respons- en populatiebestanden dezelfde groep maatwerkbedrijven. Informatie over R&D bij deze extra bedrijven (bijvoorbeeld: eigen uitgaven, uitgaven aan ingeleend personeel, uitgaven aan uitbesteding aan derden) is aangevuld door imputatie.

De imputatiewaarde is geschat op basis van het rekenkundige gemiddelde van de indicator per stratum van SBI x grootteklasse. Hierbij is de grootteklasse ingedikt naar vier categorieën (0-10, 10-100, 100-250, en 250 of meer werkzame personen) en is de SBI ingedikt naar (de eerste) vier digits. In tegenstelling tot de oorspronkelijke berekening, zijn bij deze berekening bedrijven die in het responsbestand zitten, maar geen uitgaven hebben gerapporteerd, meegenomen als hebbende de waarde 0 voor een betreffende indicator. Mocht een stratum echter onvoldoende gevuld zijn (minder dan vijf respondenten), dan wordt hij verder ingedikt door uit te gaan van de naast hogere SBI op drie digit-niveau, of zo nodig twee digit. Na afronding van de imputatie hebben alle maatwerkbedrijven in het responsbestand een waarde voor alle relevante indicatoren. In de volgende stap worden de ophoogfactoren aangevuld.

3. Herweging

In deze stap wordt de zogeheten 'herweging' uitgevoerd. Hierin zijn de ophoogfactoren vanuit de bronstatistiek zodanig aangepast dat de gewogen aantallen bedrijven in de tuinbouwketen in het responsbestand aansluiten op de aantallen bedrijven in het populatiebestand. Vervolgens zijn correctiefactoren berekend door het aantal bedrijven in de populatie te delen door het gewogen aantal bedrijven in de overeenkomstige sector in de respons (op basis van de oorspronkelijke ophoogfactor). Om de aansluiting tussen de landelijke R&D- en innovatiecijfers uitgesplitst naar (twee digit SBI) bedrijfssectoren en dit onderzoek te waarborgen, is de correctiefactor van alle bedrijfssectoren die op StatLine zijn

uitgesplitst (de 'StatLine-selectie') gelijkgezet aan één. Daarmee is de StatLine-selectie in principe uitgesloten van de herweging.

In deze stap worden verder de eindgewichten berekend waarmee de uiteindelijke uitkomsten van de tuinbouwketen berekend worden. Het eindgewicht als volgt berekend:

- Alle maatwerkbedrijven (respondenten en extra maatwerkbedrijven):
eindgewicht = 1
- Respondenten die op basis van de SBI-afbakening bij de tuinbouwketen zijn ingedeeld
 - Wel StatLine-selectie: eindgewicht = oorspronkelijke ophoogfactor
 - Niet StatLine-selectie: eindgewicht = oorspronkelijke ophoogfactor * correctiefactor
- Bedrijven die niet tot de tuinbouwketen behoren: eindgewicht = 0

4. Bijschatting

De landelijke R&D-uitgaven hebben betrekking op bedrijven met één of meer werkzame personen. Dit is samengesteld uit de R&D-uitgaven van bedrijven met 10 of meer werkzame personen (gebaseerd op de enquête) en die van kleine bedrijven (minder dan 10 werkzame personen) op basis van een bijschatting vanuit het WBSO-register. De bijschatting is onderverdeeld naar strata van SBI x grootteklasse, waarbij de SBI is ingedikt naar twee- of drie digits.

De bijschatting is als volgt uitgesplitst naar de tuinbouwketen en uitgangsmaterialen:

- Als eerste stap zijn de SBI- en maatwerkafbakeningen van de tuinbouwketen aan het WBSO-register gekoppeld (op SBI en BE-ID), en zijn dummyvariabelen aangemaakt op een vergelijkbare manier als in stap 1 is omschreven.
- Vervolgens is het gekoppelde WBSO-bestand op dezelfde wijze geaggregeerd naar de combinaties van SBI x grootteklasse als in de bijschatting. Bij het aggregeren is per top- en subsector de som van het aantal bedrijven in de WBSO berekend (Nb: het WBSO-bestand is gebaseerd op een register, waardoor er hier geen rekening hoeft te gehouden worden met ophoogfactoren en de kwestie of een bedrijf wel of geen maatwerk is).
- Uiteindelijk levert dit per stratum van SBI x grootteklasse het tuinbouwketen aandeel op (d.w.z. het aandeel van de bedrijven in het stratum dat tot de tuinbouwketen behoort). Deze aandelen zijn op stratum van SBI x grootteklasse aan de R&D bijschatting gekoppeld, waarna het mogelijk is om de bijschatting uit te splitsen naar de subsectoren binnen de tuinbouwketen en uitgangsmaterialen.

5. Uitkomsten

Vervolgens kunnen de R&D- en innovatiecijfers, uitgesplitst naar de tuinbouwketen en uitgangsmaterialen, berekend worden. Voor iedere indicator worden ze berekend aan de hand van het eindgewicht van de betreffende subsector. Bij R&D worden de uitkomsten over bedrijven met 10 of meer werkzame personen (stappen 1 tot en met 3) opgeteld bij de uitkomsten over bedrijven met minder dan 10 werkzame personen (vanuit de bijschatting, stap 4).

Literatuur en bronnen

CBS (z.d.). SBI 2008 – Standaard Bedrijfsindeling 2008. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/classificaties/activiteiten/sbi-2008-standaard-bedrijfsindeling-2008>

CBS (2018). Monitor topsectoren 2018. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2018/41/monitor-topsectoren-2018>

CBS (2020). Bijna 30 duizend contractbanen in de landbouw. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/15/bijna-30-duizend-contractbanen-in-de-landbouw>

CBS en WEcR (2020). Tuinbouwcijfers 2019. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek en Wageningen Economic Research. <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2020/26/tuinbouwcijfers-2019>

CBS (2023). Handleiding Statistiekopgave Internationale Handel in Goederen – versie 2023. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek. https://www.cbs.nl/-/media/cbsvooruwbedrijf/internationale-handel-in-goederen/handleiding_statistiekopgave_ihg_2023.pdf

CBS en WEcR (2023). Cijfers keten Tuinbouw en Uitgangsmaterialen, 2017-2021. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek en Wageningen Economic Research. <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2023/24/tuinbouwcijfers-2022>

RVO (2020). WBSO: fiscale regeling voor research en development. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. <https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/wbso>

Topsectoren (z.d.). <https://www.topsectoren.nl/innovatie>

Begrippen

Arbeidsjaar

Een maatstaf voor het arbeidsvolume, die wordt berekend door alle banen (voltijd en deeltijd) om te rekenen naar voltijdbanen, ook wel voltijdequivalenten (vte) genoemd.

Arbeidsjaareenheid (aje)

Er wordt voor de aje onderscheid gemaakt tussen:

- betaalde arbeidsjaareenheden;
- onbetaalde arbeidsjaareenheden (oaje).

Een arbeidskracht die 2 000 uur of meer werkt, wordt gezien als één arbeidsjaareenheid. Een arbeidskracht die minder dan 2 000 uur werkt, wordt naar rato van het aantal uren dat hij/zij werkt, omgerekend naar arbeidsjaareenheden. Een belangrijk deel van de arbeid op agrarische bedrijven wordt geleverd door de ondernemers en hun gezinsleden. Dit betreft onbetaalde arbeid (ook bij ondernemingen met rechtspersoonlijkheid (bv) worden de uren die door de ondernemer zijn gemaakt, meegerekend als onbetaalde arbeid).

Arbeidsvolume

De hoeveelheid arbeid die is ingezet in het productieproces, uitgedrukt in arbeidsjaren of gewerkte uren.

Baan

Een expliciete of impliciete arbeidsovereenkomst tussen een persoon en een economische eenheid waarin is vastgelegd dat arbeid zal worden verricht waartegen een (financiële) beloning staat.

Basisprijzen

De basisprijs is de prijs die de producent daadwerkelijk overhoudt, dus exclusief de handels- en vervoersmarges van derden en exclusief het saldo van productgebonden belastingen (waaronder btw) en productgebonden subsidies.

Bedrijfseenheid (CBS)

De feitelijke transactor in het productieproces gekenmerkt door zelfstandigheid ten aanzien van de beslissingen over dat proces en door het aanbieden van zijn producten aan derden.

Bruto binnenlands product (bbp)

Het bbp is een maat voor de omvang van de economie. De verandering van het volume van het bbp in een bepaalde tijdsperiode is een maat voor de groei (of krimp) van de economie. Het bruto binnenlands product tegen marktprijzen is het eindresultaat van de productieve activiteiten van ingezetene productie-eenheden.

Complex Tuinbouw & Uitgangsmaterialen

Zie T&U-complex

Constance prijzen

Waarde uitgedrukt in prijzen van een bepaalde basisperiode. Hierin is gecorrigeerd voor prijsontwikkelingen (inflatie). Het geeft een indicatie van de reële groei.

Exporteurs en importeurs van goederen

Het aantal Nederlandse bedrijven met buitenlandse handel in goederen. Het aantal internationale handelaren is verkregen door de btw-nummers van de handelaren te koppelen met gegevens van de bedrijfspopulatie uit het ABR. Er is geen ondergrens, dus elk bedrijf binnen de keten T&U dat importeert of exporteert wordt meegenomen.

Export Nederlandse makelij

Uitvoer van goederen die voortkomt uit productie in Nederland.

Flexibele baan

Een baan van een werknemer waarbij sprake is van een arbeidsovereenkomst waarin de afspraak over de arbeidsduur varieert tussen een overeengekomen minimum en maximum aantal uren per week. Tot de werknemers met een flexibele baan worden gerekend uitzendkrachten, oproepkrachten en overige contracten waarin de arbeidsduur gewoonlijk varieert tussen een minimum en een maximum aantal uren per week.

Grootbedrijf

Ondernemingen met 250 of meer werkzame personen.

Keten Tuinbouw & Uitgangsmaterialen

Zie T&U-keten

Landbouwtelling

De landbouwtelling van het CBS geven een beschrijving van de structuur van de Nederlandse agrarische sector (gegevens over bedrijven, veestapel, gewassen en speciale onderwerpen).

Lopende prijzen

Ook wel de waarde in werkelijke prijzen, de prijzen van de betreffende verslagperiode.

Midden- en kleinbedrijf (mkb)

Ondernemingen tot 250 werkzame personen

Nationale rekeningen

De Nationale rekeningen van het CBS geven een kwantitatieve beschrijving van het economische proces binnen een land en de economische relaties met het buitenland. Onderdelen van het economisch proces in de Nationale rekeningen zijn productie, inkomensvorming, inkomensverdeling, bestedingen en financiering.

Niet-regelmatig werkzame personen

Dit zijn personen die werkzaam zijn bij een agrarisch bedrijf op basis van losse contracten voor bepaalde tijd, voor specifiek werk of Gelegenheidswerk.

Productiestatistieken

De productiestatistieken van het CBS geven inzicht in verschillende opbrengsten en kosten per bedrijfstak. Van bedrijven met minder dan 10 werkzame personen (kleinbedrijf) wordt de informatie verkregen uit registraties van de Belastingdienst of door middel van enquêtering op steekproefbasis. Dit is afhankelijk van de bruikbaarheid van de fiscale informatie voor statistische doeleinden en varieert per branche/bedrijfstak. Bedrijven met 10 tot 50 werkzame personen worden steekproefsgewijs benaderd met een vragenlijst. Bedrijven met 50 of meer werkzame personen ontvangen allemaal een enquêteformulier.

Polisadministratie

Bron voor het berekenen van gegevens over banen en werknemers. De polisadministratie bevat gegevens van banen in een inkomstenperiode en is gebaseerd op data uit de loonaangiften.

Productiewaarde

De productiewaarde is de waarde van alle voor de verkoop bestemde goederen (ook de nog niet verkochte) en de ontvangsten voor bewezen diensten, evenals de waarde van producten met een markequivalent die voor eigen gebruik zijn geproduceerd zoals investeringen in eigen beheer, eigen woningdiensten en landbouwproducten voor eigen consumptie door landbouwers.

R&D-uitgaven eigen onderzoek

De uitgaven aan research & development (R&D), onderzoek waarin creatief, systematisch en planmatig wordt gezocht naar oplossingen voor praktische problemen, binnen het bedrijf en uitgevoerd met eigen personeel.

R&D-uitgaven aan uitbesteed onderzoek

De uitgaven aan R&D die is uitbesteed binnen het concern of aan andere ondernemingen, universiteiten, researchinstellingen in Nederland of in het buitenland.

Regkol

De economische activiteit volgens de Nationale rekeningen-indeling (NR-indeling) die gebaseerd is op de Standaard Bedrijfsindeling (SBI).

T&U-complex

Ook wel tuinbouwcomplex genoemd. Deze bestaat uit de gehele T&U-keten, aangevuld met bedrijven uit andere sectoren van de Nederlandse economie die (1) toeleveren aan de T&U-keten, zoals bankdiensten, staal- en glasleveranciers, kunstmestindustrie, energiebedrijven etc. en (2) distributieactiviteiten uitvoeren ten behoeve van de T&U-keten. Onder deze distributieactiviteiten vallen onder andere transport, detail- en groothandelsactiviteiten.

T&U-keten

Ook wel tuinbouwketen genoemd. Deze bestaat uit de gehele keten vanaf het bouwen van de kassen, het behandelen en telen van de zaden, het produceren van tuinbouwproducten, de handel in groenten, fruit en bloemen en het speur- en ontwikkelingswerk ten behoeve van de tuinbouw. Meer informatie over de bedrijven die volgens de afbakening van het CBS bij de T&U-keten horen is te vinden in Hoofdstuk 2

Toegevoegde waarde

De toegevoegde waarde is het verschil tussen de productiewaarde (basisprijzen) en het intermediair verbruik (excl. aftrekbare btw). Onder intermediair verbruik wordt verstaan de producten die in de verslagperiode zijn verbruikt in het productieproces, gewaardeerd tegen aankooprijzen, exclusief aftrekbare btw. Dit kunnen al of niet in de verslagperiode aangekochte grondstoffen, halffabricaten en brandstoffen zijn, maar ook diensten zoals communicatiediensten, schoonmaakdiensten en diensten van externe accountants.

Topsector

Het kabinet heeft negen topsectoren aangewezen: Agri en food, Tuinbouw en uitgangsmaterialen, High tech materialen en systemen, Life sciences en health, Logistiek, Water, Chemie, Creatieve Industrie en Energie. Dit zijn sectoren die (1) kennisintensief zijn, (2) export-georiënteerd, met (3) veelal specifieke wet- en regelgeving die (4) een belangrijke bijdrage (kunnen) leveren aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. In zogenaamde topteams hebben ondernemers, wetenschappers en de overheid gezamenlijk aan adviezen gewerkt waarin zij aangeven met welke maatregelen de sector kan blijven concurreren op de wereldmarkt.

Uitvoerwaarde van goederen

De waarde van de door ingezetenen aan het buitenland geleverde goederen volgens de statistieken van de internationale handel. Dit is de waarde, inclusief vracht- en verzekeringskosten tot aan de Nederlandse grens. Hierbij kan sprake zijn van goederen die in Nederland zijn voortgebracht of vervaardigd, maar ook van aanvankelijk ingevoerde goederen. Tot de uitvoer behoren ook tijdelijk uitgevoerde goederen die in opdracht van een ingezetene in het buitenland een behandeling ondergaan (passieve loonverdeling).

Vaste (of reguliere) baan

Een baan van een werknemer waarbij sprake is van een arbeidsovereenkomst waarin de afspraak over de arbeidsduur een vast aantal uren per week kent.

Wederuitvoer van goederen

Alle goederen die bestemd zijn voor gebruik of verbruik buiten Nederland. Het gaat daarbij om goederen die hier oorspronkelijk zijn ingevoerd en het land in (vrijwel) onbewerkte staat weer verlaten. Wel moeten deze goederen in eigendom worden overgedragen aan een Nederlands ingezetene. Indien geen sprake is van eigendomsoverdracht, en de goederen in buitenlands eigendom blijven, spreekt men van quasi-doorvoer.

Werknemer

Een persoon die in een arbeidsovereenkomst afspraken met een economische eenheid maakt om arbeid te verrichten waartegenover een financiële beloning staat.

Werkzame persoon

Tot de werkzame personen behoren alle personen die betaalde arbeid verrichten, ook al is het maar voor één of enkele uren per week, ook als zij:

- arbeid verrichten die op zichzelf genomen legaal is, maar waarvan de beloning aan de registratie door fiscus of sociale zekerheidsautoriteiten wordt onttrokken ('zwarte arbeid');
- tijdelijk geen arbeid verrichten, maar wel doorbetaald krijgen (bijvoorbeeld bij ziekte of vorstverlet);
- tijdelijk onbetaald verlof hebben opgenomen

Werkzame personen in vte

Gemiddeld aantal werkzame personen in vte (voltijdequivalent).

Zelfstandigencomponent

Bron voor het berekenen van werkgelegenheid. De zelfstandigencomponent bevat gegevens over personen die in een verslagjaar inkomen in de vorm van 'belastbare winst uit onderneming' hebben gehad. De aangiftegegevens inkomstenbelasting (IB) vormen de basis.

Medewerkers

Redactie en projectleiding:

CBS

Igor Džambo

Wageningen Economic Research

Peter Ravensbergen

Dataverzameling en analyse:

CBS

Stan Frenken

Rik van Roekel

Iryna Rud

Christiaan Visser

Ron van de Wal

Hochun Wu

Wageningen Economic Research

Gerben Jukema

David Verhoog

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
-	(indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het cijfer is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
2022-2023	2022 tot en met 2023
2022/2023	Het gemiddelde over de jaren 2022 tot en met 2023
2022/'23	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2022 en eindigend in 2023
2020/'21-2022/'23	Oogstjaar, enz., 2020/'21 tot en met 2022/'23

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.
Verbeterde cijfers in de staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek

Ontwerp

Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2023.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.